SANCTORII SANCTORII APHORISMI DE MEDICINA STATICA

CVM SCHOLIIS

ANDREAE RIDIGERI

LIPSIAE MDCCLXII.

APVD IOANN. MICHAEL. LVDOV. TEVBNER.

294

PRAEFATIO

DE

VSV MEDICINAE STATICAE.

§. 1.

Est Medicina Statica *Sanctorii* nostri inuentum, aeternis gratiis a medico orbe auctori rependendum, quo artem ſalutarem magis adiuuit, quam alii centum ſcriptores magnorum voluminum. Equidem Noſtro id vſu venit, quod viris de orbe literato praeclare meritis accidere aſſolet, vt nempe dicacitate ſua, de fama, quam iſtorum

rum merita ſibi vendicant, detrahant obtrectatores. Sed pergant generoſae animae ſaluti hominum operari, nihil veriti latratus maleuolorum, qui nihil recte dictum putant, niſi quod dixerint ipſi: ſi ſeculum ſuum iſtis eſt ingratum, veniet tempus, quo, quod *Tacitus* alicubi praedixit, *cuilibet decus ſuum poſteritas rependet.* Sane et ego, et plures cordati, abominamur dicacem linguam *Hippolyti Obicii*, qui ſe *Staticomaſticem* vocare nil dubitauit, et ſalutares has obſeruationes ex orbis eruditi memoria delere anniſus eſt; contra quando mecum reputo, quanta induſtria, quanto temporis tractu, quanta denique arte, et ingenio, conſcripti ſint hi aphoriſmi, cineres *Sanctorii* amore complector, ipſiusque bene precor manibus.

§. 2. Fuit *Sanctorius* vir profundiſſimae eruditionis, et acutiſſimi iudicii, quod vel ſolus iſtius liber, dignus, qui recudatur, de *Methodo vitandorum errorum in medicina*, docet: vbi quamuis circulationem ſanguinis, multaque praeclara noſtrorum temporum inuenta, ſeculi ſui

ſui vitio, neſciuerit, et praeiudiciis Galenicis ac Peripateticis a iuuentute imbutus fuerit, tam acute nihilominus errores medicorum perſpexit, tam cordate, vbi ignoratio ſeculi ſui non obſtitit, impugnauit, vt dubitem, an ſuo ſeculo maior aliquis fuerit philoſophus et medicus.

§. 3. Nullo nihilominus librorum ſuorum praeclarius de re medica meruit, quam ſexcentis hiſce *de Medicina Statica* aphoriſmis. Magni fiunt hodienum a viris artis noſtrae vere ac cordate peritis, miror tamen, quod non maioris: quod haec experimenta Statica poſt Sanctorium a nemine fuerint repetita, correcta, aucta, his maxime temporibus, quibus immani, nec reprobando impetu in experimenta ruimus, anatomica, phyſica, chymica, quae tamen omnia vix tantam adferunt vtilitatem, quam ſola haec ſtatica. Saltem illud non intelligo, quare haec medicina non applicetur magnatibus, et principibus Viris, vbi de operae pretio, quod alioquin eſt obſtaculo, dubium datur prorſus nullum.

§. 4. Vti vero omnes erroribus obnoxii ſumus, ita ab iisdem immunis ſolus non potuit eſſe *Sanctorius.* Quare vt tanto maiori cum fructu legi haec medicina ſtatica poſſit, quae mihi viſus ſum in ea deprehendiſſe praeiudicia, ingenue exponam, ac erronea eſſe demonſtrabo.

§. 5. Primum eius praeiudicium et forſan principale eſt, quo ſibi perſuadet, *ſi corpus fiat leuius, id aliunde quidem haud eſſe poſſe, quam vel ab vberiore perſpiratione, vel ſenſibili excretione*; ego vero certus ſum, corpus noſtrum ad aliquot libras poſſe fieri leuius, etſi ſumatur, quod quidem vix vnquam contingit, nihil penitus fuiſſe vel perſpiratum, vel ſenſibiliter excretum, ſola nempe iſta corpuſculorum euolutione aereorum, quae in ventriculi fermentatione emergunt, et partibus adiuncta, ſpiritus vitalis dicuntur.

§. 6. Hanc meam opinionem ſic probo: In ventriculo fermentari cibos, adſtruxi: fermentatione euolui immanem numerum corpuſculorum aereorum, ad-

ſpectu

ſpectu fermentantium patet. Siue autem aer ſit grauis, ſiue leuis dicendus, id ſaltem communi experientia certum eſt, vel partem corporis grauiorem eſſe toto corpore, ſi id quidem multo aere ſcateat: v. g. bulla vitrea, ſi obduretur veſica, aquae innatat, quia hoc ſtatu eſt leuior, fruſtulum autem eius vel minimum aqua grauius eſt, quoniam in ea ſubſidet. Id quoque ad hanc demonſtrationem recogitandum eſt: corpuſcula aerea minus expanſa, vt numero haud minora, corpus relinquere leuius, quam ſi eadem numero ſint magis expanſa, quod hoc experimento probo: Soluatur in aqua forti fruſtulum argenti viui, aut plumbi ſic immane quantum corpuſculorum aerorum per aquam ſoluentem eleuari videbis, quorum aliqua ſi adhuc male cohaereant cum particula metalli, ex qua ſe emerſerunt, leuis fiet iſta, atque in altum adſcendet. Quae ergo eſt ratio, quod idem aer, qui antea inerat, non leuis vt fieret particula, efficere valebat, quam ſimul ac magis eſt expanſus, leuem facit? Nulla ſane alia excogitari poteſt, quam expanſio corpuſculi

aerei: de modo iam non diſpiciemus, ſufficit ad ſcopum noſtrum exiſtentia. Iam concludo: Si in cibo potuque dantur corpuſcula aerea, dantur autem haud dubie: ſi iſta fermentando magis expanduntur, de quo nullum eſt dubium: ſi magis expanſa corpus ſuum magis reddunt leue, quod modo probatum eſt; ſequitur, fermentatione ventriculi corpora noſtra fieri leuiora, etiamſi nihil perſpiretur, vel ſenſibiliter euacuetur: cum etiam digeſtio corpuſcula aerea magis expandat, ſequitur etiam hanc augere corporis leuitatem.

§. 7. Alterum eius praeiudicium eſt, quo credit, *corpus ſtatim laedi, ſi vel plus ſolito aſſumatur, vel minus.* Natura enim nos a ſolicitudine huius ἀκριβείας liberauit, *pinguedine et criſi*, dummodo ne nimis excedatur. Quodſi nempe nimis fuerit aſſumtum, et bene digeſtum, in pinguedinem abibit; ſin male digeſtum, excernetur a prouida natura, ſeu anima corporis ſui formatrice, et conſeruatrice; ſin minus debito fuerit ingeſtum, natura pinguedinem conuertit in nutrimentum, et ſic defectum reſarciet.

§. 8.

§. 8. Tertium eius praeiudicium eo redit, *quod nulla ratione corpus melius conſeruetur, quam perſpiratione inſenſibili*: haec vero eſt euacuatio ſanguineorum propria: cholerici contra optime conſeruantur ſudore, melancholici catharſi, phlegmatici diureſi.

§. 9. Quartum eſt, quod *temperamenta haud diſtinguat, ſed omnibus peraeque ſuos aphoriſmos velit accommodatos.* Nulla enim nec medicamenta ſunt nec alimenta, quae non, pro diuerſitate temperamentorum, contrarium exerant effectum. Diuerſa enim, imo et contraria, ſunt temperamentorum corpuſcula, maiora minora, nobiliora ignobiliora, itaque ea corpuſcula quae, per aequationem aetheream vnius temperamenti corpuſcula expandunt, alterius corpuſcula contrahunt, adeoque ſi illa debebant contrahi haec expandi, vtrisque nocent; ſin illa debebant expandi, et haec pariter, illis proderunt, his nocebunt, et vice verſa.

§. 10. Haec et alia minoris momenti ſcho-

ſcholiis meis correxi, caetera et ego magnifacio, et aliis magni pendenda commendo.

§. 11. Sic autem *ſalutariter* his *vti* poteris aphoriſmis. Etſi non ſit, quod ad ſtateram edas atque bibas, pondera nihilominus, ſi id ſtatus tuus permittat, diligenter corpus tuum, tum quando edis et bibis, tum et, ſex plus minus poſt paſtum horis. Si plus ſolito ediſti ac bibiſti, vide an, poſt horas concoctionis, ſequatur vel perſpiratio maior, vel excretio quaecunque ſenſibilis: illam ex mente *Sanctorii* ex leuitate colliges, hanc oculis, ſi voles, videbis: quodſi neutram animaduertas, tibi vero et ſatis leuis eſſe videaris, circumſpice an poſt aliquod tempus pingueſcas: ſi vel illud obſerues, vel hoc, interdum plus ede atque bibe, interdum minus. Ex hac inconſtantia illud foeneraberis commodi, vt anima tua ſtrenue exerceatur in neceſſariis euacuationibus: nam ſi minus in his ſit exercitata, facile fieri poteſt, vt aegrotes, ſi nempe caſu accidat, vt vel plus, vel minus, aſſumere cogaris: imo ſi ex aere

contagium accedat, peſtilentiale quoque, exercitata anima id excernere laborabit, quod alia, vt ita dicam, in excernendo rudior, magno ſui corporis detrimento, et non ſine mortis praeſenti periculo, relinquet. Alia quoque ex iſta inconſtantia ad te redundabit vtilitas, vtne nimis pingueſcas.

§. 12. Quodſi vero poſt nimium eſum potumque, neque te pingueſcere, neque ſuperfluum vlla ratione excerni intelligas, aliter fieri haud poterit, quin te, etiam ſine ſtatera, ſentias grauiorem, quo animaduerſo, aliquandiu ad ſtateram edendum et bibendum, donec ad meliorem frugem, leuiusque pondus redeas. Quodſi ſubinde id fieri intelligas, vt poſt nimium cibum potumque male habeas, ex eorum hominum numero te eſſe ſcias quorum forte ſatis *bonum* eſt *temperamentum*, *mala* autem *natura*, ſeu anima, ſegnis nempe in excernendo, quali temperamento praeditum crediderim et *Sanctorium* noſtrum, et celeberrimum *Cornarum*. Quo ita ſe habente, ſi ſenectutem aſſequi velis, valedicendum erit amicis

cis et ſodalibus, domique ad ſtateram, proſus ſecundum aphorismos *Sanctorii*, erit viuendum.

§. 13. Caeteri aphoriſmi, qui ex inſtituto de ponderatione haud agunt, te ſalutariter dirigent, in recto vſu ſex rerum non naturalium, quibus recte obſeruatis, vix rarius fieri poterit, vt aegrotes.

§. 14. Vt denique intelligas, qua ratione haec experimenta ſtatica, ab ipſo *Sanctorio* fuerint facta, ecce propria ipſius verba: Aphoriſmi, qui continentur in libro Staticae noſtrae, aliquot iam per annos in lucem edito, veritate comprobantur ex vſu iſtius ſellae.

§. 15. Ex qua duo beneficia colligimus; *primum*, quanta quotidie fiat corporis noſtri perſpiratio inſenſibilis, qua non recte perpenſa, vana ferme redditur Medicina: namque ob iuſti pauciorem

rem vel largiorem perſpirationem omnes fere malae valetudines fieri ſolent.

§. 16. *Secundum* in hac ſella ſedendo facile inter comedendum animaduertimus, quando peruenimus ad debitam cibi et potus quantitatem, vltra vel citra quam laedimur.

§. 17. Sella accommodatur, ſicuti in hac figura apparet, in qua ſtatera ad tigna ſupra caenaculum in loco abdito eſt appenſa, propter proceres, quia cubiculi gratiam tollit, ac propter indoctos, quibus omnia inſolita videntur ridicula: Sella vero digiti interſtitio a pauimento eleuata manet ſtabilis, ne facile quaſſari poſſit.

§. 18. Dum igitur ob cibum ingeſtum ad debitum pondus et menſuram antea praeſcriptam deuenimus, tunc ſtaterae extrema pars paululum attollitur; ac vna ſella illico paululum deſcendit. Hic deſcenſus eſt ille, qui ſtatim admonet ſeden-

dentem, ſe ad debitam ciborum quantitatem peruenisſe.

§. 19. Quaenam vero ciborum ſalubrium quantitas, ſeu pondus, vnicuique conueniat, et quanta in ſingulis corporibus debeat esſe perſpiratio inſenſibilis, quae per ſellam commode perpenditur, *ex libro noſtro de Statica Medicina* quisque facile intelliget.

SECTIO I.

DE PONDERATIONE INSENSIBILIS PERSPIRATIONIS.

APHORISMUS I.

SI quanta, & qualis oporteat, quotidie fieret additio eorum, quae deficiunt, & ablatio eorum, quae excedunt, sanitas amissa recuperaretur, & præsens semper conseruaretur.

Verissimus est hic aphorismus primus. Nam si quantitas et qualitas cujuscunque rei permanent eaedem, fieri non potest, ut ulla ratione mutetur. Sequitur vero hinc etiam possibilitas immortalitatis corporis humani: nempe quod, mors violenta si absit, perdurare in aeternum possit, si constitutio sit perfecta, nempe sanguinea 1579, quali præditos fuisse existimo, tum Saluatorem *nostrum, tum protoplastos.*

II.

Si Medicus, qui præest aliorum sanitati, sit solum capax additionis, vel euacuationis sensibilis, et

nesciat,

nesciat, quanta quotidie illorum sit perspiratio insensibilis, illos decipit, & non medetur.

Severior hic paulo aphorismus est. Etsi enim ponderatio Sanctoriana in medicina practica nunquam sit negligenda, ubi applicari potest, & operæ pretium facit; quilibet tamen facile intelligit, eam non posse adhiberi, nisi viris divitibus atque principibus, neque his tamen omnibus, sed iis solum, qui sunt sapientes, ac ad rationis normam vivere malent, quam consuetudinis.

III.

Ille solus, qui sciet quantum, & quando, magis vel minus corpus occulte perspirat, penetrabit quantum, & quando erit addendum, vel auferendum pro sanitate conseruanda, & recuperanda.

Solus quidem ille id scit, sed ista sola scientia non sufficit: quoniam & præterea scire par est, quando alteranda sunt corpuscula, quando motus animæ vel excitandi, vel sedandi.

IV.

Perspiratio insensibilis sola solet esse longè plenior, quam omnes sensibiles simul vnitæ.

V.

Perspiratio insensibilis vel fit *per poros* corporis quod est totum transpirabile, & cutem tanquam nassam circumpositam habet, vel fit *per respirationem* per os factam, quæ unica die ad selibram circiter ascendere solet, hoc enim indicant guttæ in speculo, si ori apponatur.

Id quod de perspiratione, quae per respirationem fit, habet, equidem non nego; sed quantitatis computatio mihi est dubia.

VI.

Si cibus et potus vnius diei sit ponderis *octo* librarum, transpiratio insensibilis ascendere solet ad quinque libras circiter.

Haec computatio non est satis tuta, v. praef. §. 5. et 6.

VII.

Quantitas perspirationis insensibilis aliquam varietatem patitur, pro varietate naturae regionis, temporis, aetatis, morborum, ciborum et aliarum rerum non naturalium.

Est verissimus.

VIII.

Ex corpore mane ponderato ante et post excretionem sensibilem, quanta fuerit nocturna perspiratio, et sensibilia excrementa, facillimè intelligitur.

Nihil hic monendum habeo.

VIIII.

Si corporis pondus plus solito augeri incipiat sine majori cibi et potus additione, vel sensibilium excrementorum retentione, facta est adiapneustia.

Verissimum et hunc puto aphorismum.

X.

In eadem ſalubritate conſeruatur corpus, quando ad idem pondus ſine vlla inſolita euacuatione ſenſibili regreditur: ſin vero ad idem pondus per ſolito plenius lotium, vel ſeceſſum reducitur, incipit a priſtina elongari ſalubritate.

Non ſatis videtur eſſe accuratus. Nam ſi perſpiratio inſenſibilis prohibeatur, conſtante ſanitate, euacuatio poterit per lotium, et ſeceſſum fieri, vid. præf. §. 8.

XI.

Si ex ſtaticis deprehendatur, impeditam eſſe perſpirationem, diebus ſequentibus, vel ſuccedet plenior perſpiratio, vel aliqua euacuatio ſenſibilis plenior, vel cachexiae veſtigium, vel febris.

Non eſt quod moneam, niſi quod febris poterat referri ad euacuationem ſenſibilem.

XII.

Non poſſunt ſtare ſimul multa perſpiratio, et multa ſolitoque major ſenſibilis euacuatio. 283.

XIII.

Si quis plus juſto ſenſibiliter euacuat, minus juſto perſpirat.

Recte.

XIIII.

Craſſa excernere, mejere, vel ſudare plus juſto, et ſpirare minus, malum.

Non ſemper hoc malum eſt, vid. ad Aphor. X.

XV.

XV.

Si corpus ad idem pondus quotidie reuertatur, nulla facta mutatione in perſpirabilium euacuatione; non indigebit criſi, ſanumque, conſeruabitur.

Concedo.

XVI.

Malae qualitates introducuntur, dum corpus vno die eſt vnius ponderis, altero alterius.

Facile quidem, ſed non neceſſario: nam poterit tertio et ſequentibus diebus vel plenior fieri perſpiratio, vel ſenſibilis euacuatio, vid. aph. XI.

XVII.

Illud pondus eſt vnicuique ſalubritatis norma, quo, dum accliuia aſcendit, ſe ſolito leuiorem perſentit.

Criterium hoc ſatis puto eſſe certum.

XVIII.

A copia oriuntur malae qualitates, ſed non vice verſa.

Per vicem verſam hic intelligendum eſt, quod ab inopia cibi non neceſſario oriantur bonae qualitates, h. e. quod inedia non ſit vniuerſale morborum remedium. Intelligit hoc ipſum ſic quoque Martin. Liſter *in commentario ad hunc aphoriſm. Nam ſi morbus ſit a nimia ventriculi fermentatione, inedia illum vel augebit, vel alium generabit.*

XVIIII.

Pondus, nec non copia minuitur, aut euacuatione

tione crudi ſenſibilis, vel inſenſibilis, aut cocti ſenſibilis vel inſenſibilis: haec eſt ſalubris, illa tollit copiam, ſed relinquit malam qualitatem.

Intelligendus hic aphoriſmus eſt de evacuatione artificiali, quae fit medicamentis, non de naturali: natura enim, niſi ſumme perturbata, nihil crudum euacuat: artificialis autem iſta crudi evacuatio violenta eſt, ideoque corpus laedit potius, quam corrigit.

XX.

Transſpirationis inſenſibilis duae ſunt ſpecies: altera fit ſtatim a ſomno, facta concoctione, et poſt hanc augentur vires; altera in vigilia: et haec elevatur a crudo ſucco, et ob hanc flacceſcunt (vires) fit enim cum majori, vel minori violentia, prout major vel minor eſt vigiliae motus.

Claudicare mihi hic aphoriſmus videtur. Neque enim duae ſpecies ſunt; ſed una eademque transſpiratio eſt, tum quae fit in ſomno, tum quae fit in vigilia, et ſi illa major ſit, quam haec.

XXI.

Perſpiratio, quæ ſalubriter aufert è corpore multum, idque invtile pondus, non eſt, quae cum ſudore fit, ſed ille halitus inviſibilis, qualis hyeme vno die naturali ad quinquaginta vncias, et vltra exhalare poteſt.

Auctor id non vult, quod et manifeſte foret contra experientiam, quod ſudor non auferat ſalubriter inutile pondus ex corpore, ſed quod non tam multum auferat quam perſpiratio inſenſibilis; vbi tamen fallaciam cauſae ſubeſſe puto, vid. praefat. §. 5. 6.

XXII.

XXII.

Invisibilis perspiratio fit visibilis, vel quando nutrimentum est nimium, vel quando calor languet, vel ob motum violentum.

Causa est quod perspirantia corpuscula aërea mutantur in aquea: modum passim demonstrauimus.

XXIII.

Perspiratio insensibilis, juncta cum sudore, mala: quia sudor fibrarum vires diminuit: dicitur aliquando bona, quia à majori malo divertit.

Ratio allegata falsa videtur, et ipse aphorismus.

XXIIII.

Quanto subtilior, et sine madore est inuisibilis perspiratio, tanto salubrior.

Non ideo est salubrior, sed melius temperamentum indicat, nempe sanguineum.

XXV.

Liquida omnia excrementa sunt graviora; fundum petunt: crassa sunt leviora, et innatant, qualia sunt faeces durae, crassae, sputamina, et alia id genus.

Aphor. hic non est satis accuratus: nam et sputamina phtisicorum petunt fundum: ratio nempe quod innatant, non est crassities, sed quod multa corpuscula aërea tum cum fecibus, tum cum sputaminibus sint conjuncta, vid. et LXXII.

XXVI.

Liquida excrementa plus oneris, data magnitudinis paritate à corpore auferunt, quam dura et conſiſtentia.

Ratio in antecedente ſcholio latet.

XXVII.

Liquida quoque cibaria ſunt ponderoſiora, et ſolida leuiora: panis, caro leuia; vinum, juſculum grauia. Tanti ponderis eſt vini cyathus, quanti vnus integer panis mole ferè triplo major.

Ratio non eſt alia, quam praecedentium.

XXVIII.

Illa viuentis conditio, dum ſentitur corpus oneroſum, quando non eſt, pejor eſt, quam illa, dum ſentitur, quando eſt.

Nam quando ſentitur et eſt, excrementi abundantia in cauſa eſt, quando vero ſentitur et non eſt, virium defectus indicatur.

XXVIIII.

Corporis viuentis pondus eſt aequiuocum: ſimul enim ſtare poſſunt, corpus eſſe ſolito oneroſius, et ſe perſentire leuiorem, et verſa vice corpus ſcilicet eſſe factum ſolito leuius, et ſe grauiorem perſentire.

Sequitur ex antecedente.

XXX.

XXX.

Si haec duo ſimul conſpirauerint, alterum quod homo ſe ipſo leuiorem ſentiat, alterum quod reuera non ſit leuior, indicabunt ſtatum ſaluberrimum.

Scilicet ſtatum magnae abundantiae ſpirituum animalium, vtpote quibus animalcula fibrarum, motus cauſſa, facillime animantur.

XXXI.

Corpus, quod acquirit minus pondus latitudinis ſuae ſalubritatis, eſt pejoris conditionis, quam illud, quod acquirit majus pondus ſuae ſalubritatis.

Pondus latitudinis ſalubritatis eſt illud, de quo ſupra aph. XVII. dixit.

XXXII.

Dum corpus ob animi vel corporis motum redditur minoris ponderis, ſtatim redditur minoris virtutis: quod non contingit, ſi reddatur minoris ponderis à ſomno poſt factam concoctionem.

Nam prior ponderis imminutio eſt vera, quoniam fluida grauia perſpirarunt; poſterior vera non eſt, quoniam fermentatione ventriculi euoluta corpuſcula aërea (ſpiritus vitalis) corpus reddunt leuius, vid. praef. §. 5. 6.

XXXIII.

Si abſque praecedenti violentia pondus fiat minus, et vires cadant, id accidit, quia non remittitur, quantum amittitur.

Vtique,

XXXIIII.

Tribus modis tantum animal fit debile, vel dum pondus corporis augetur: nulla facta virium resolutione: vel dum resoluuntur vires, eodem corporis pondere perseverante: vel dum vires, et pondus cadunt.

Oppositio satis accurata est.

XXXV.

Lassitudo illa, quae fit, dum corpus redditur minoris roboris et minoris ponderis, est aliis periculosior; pondus enim est roboris species.

Satis verus est; ratio vero subest prorsus alia: nempe, dum redditur minoris roboris, spiritus animales deficiunt; dum minoris ponderis, spiritus vitales abundant.

XXXVI.

Pondus corporis indit nobis robur, vel dum trahimus aliquid deorsum, vel dum vtimur vectione, vertigine, vel pulsu.

Verus est.

XXXVII.

Senis rubor saepe a corporis pondere magis, quam a viribus dependet: vetus animal exigui ponderis potest vivere, sed non potest esse robustum.

Posteriori reclamat experientia, nisi animal intelligat decrepitum: tum vero non defectus ponderis, sed spirituum in causa est; prius etiam non perstat: nam si pondus senilis corporis aliquid efficit, cur non etiam corporis juuenilis et virilis?

XXXVIII.

XXXVIII.

Si a ſomno corpus redeat ad conſuetum pondus absque omni ſenſu moleſtiae, bonum; ſignum enim eſt perfectae concoctionis: ſi vero cum moleſtia, malum.

Nam ſi cum moleſtia redit, ſignum eſt factae criſeos, quae morbum praeſupponit.

XXXVIIII.

Corpus ob externa errata non labitur in morbum, niſi antea aliquod viſcus habeat praeparatum: praeparatio haec cognoſcitur ex ſolito majori, ſeu minori pondere, non ſine aliqua praecedenti moleſtia acquiſito.

Non eſt ſatis certus: nam praui cibi a veneno non niſi gradu differunt: nemo autem dubitat, quin ſi quis veneni vel vnum modo aſſumat granum, in morbum ſit lapſurus.

XL.

Natura, dum in perſpirandi officio eſt impedita, incipit ſtatim in multis deficere.

Omnino.

XLI.

Dum caput dolore gravatur, ſtatim corpus incipit minus perſpirare et ponderoſius reddi.

Animae enim ſedes grauatur, quae perſpirationem immiſſis ſpiritibus praeſtat.

XLII.

Prima morborum ſemina tutius cognoſcuntur

ex

ex alteratione insolitae perspirationis, quam ex laesis officiis.

Sed nisi laesa sint officia, alterari perspiratio, nisi quibusdam casibus, nequit.

XLIII.

Si ex ponderatione videris, consuetum perspirabile retineri, et sudorem vel lotium post aliquot dies non facessere, inde cognosces, retentum praenuntiare futuram putredinem.

Pro putre..ine verius dicamus morbum.

XLIIII.

Si vero ex ponderatione videris, ob causam violentam perspirabile plus solito euolasse; scias in locum perspirabilium violenter euacuatorum, statim confluere cruda, et in meatibus minimis impingi.

Cruda ista confluentia sunt humores praeuii, praecipitati in glandulas principalium.

XLV.

Quae impinguntur, si fieri possint secundum omnes partes fluxilia seu perspirabilia, bonum: sin minus, pars continens prius fit dura, coriique specimen referens, et deinde scirrhosa.

Ita omnino. Sed prouida natura seu anima, istam scirrhositatem plerumque salutari euacuatione praeuenit.

XLVI.

XLVI.

Si perſpirabile neque a natura, neque a calore febrili reſolueretur, corpus illico ad malignam febrem praepararetur.

Verum hoc eſt, ſi perſpirabile ſit ſpiritus vitalis, debito nobilior: nam ſi ſit ignobilior, verendum hoc minime eſt.

XLVII.

Febricitantes in pejus aeque incidunt, ſi a Medico imperito medicamentis importune exhibitis illorum perſpiratio diuertatur, ac ſi ab erratis aegrotantium.

Veriſſimus hic eſt aphoriſmus, et qui proh dolor! ſaepiſſime negligitur.

XLVIII.

Caſſiae pauxillum non diuertit perſpirationem, non laedit vires, ſed ſolum aufert è corpore inutile pondus: aliae vero medicinae magis euacuant et remotiores partes attingunt, et corpus magis leue efficiunt: cibus tamen, et potus ſubſequentes, implent euacuatos meatus, inde aluus, et veſica exſiccantur; et paulo poſt corpus ſaepe ponderoſius redditur.

Hunc aphoriſmum experientia comprobat.

XLVIIII.

Quilibet corporis dolor, ſiue labor, cocti perſpirabilis tranſitum impedit.

Nam ſpiritibus mediantibus euacuatur perſpirabile: eos vero dolor ad locum dolentem, labor ad artus conuertit.

L.

L.

Quoduis frigus minimum quidem, quod noctu dormiendo patimur, impedit perſpirationem.

Ratio eſt, quod dormiendo ſpiritus recedant à peripheria corporis.

LI.

Una ex frequentioribus cauſis, quae tempore aeſtiuo impedit transſpirationem, eſt crebra in lecto corporis agitatio.

Nempe quoniam agitatione iſta ſemper nouo aëre circumfundimur.

LII.

Tres ſunt internae cauſſae prohibitae perſpirationis, occupatio naturae, diuerſio, et vires imbecilles.

Nam vires imbecilles defectum ſpirituum indicant occupatione et diuerſione alio conuertuntur.

LIII.

Hinc ex ſtaticis patet in die medicinae, et ab aſſumto cibo trium horarum ſpatio exiguam fieri perſpirationem: in die medicinae, intenta eſt natura euacuationi ſenſibili, ab aſſumto cibo primae concoctioni. v. 294.

LIIII.

In fluxu et vomitu prohibetur perſpiratio, quia diuertitur.

Recte!

LV.

Amictus valde onerosi sunt impedimento perspirationi, quia vires debilitant.

Sudorem tamen promouent.

LVI.

Non qualibet hora corpus eodem modo perspirat, quia ab assumto cibo quinque horis libram circiter perspirabilis magna ex parte exhalare solet, a quinta ad duodecimam, tres libras circiter, a duodecima, ad decimam sextam (quo tempore occasio est alendi, vel medicandi) vix selibram.

LVII.

Qui nutritur, vel medicamentis euacuatur, horis majoris perspirationis, quales sunt vt plurimum matutinae, maxime laeditur, quia a cibo, et a medicamento maxime diuertitur perspiratio.

Quod laedatur, id quidem nullo innititur fundamento, nisi isti Auctoris praejudicio, quo credit nullam euacuationem aeque esse salutarem ac perspirationem, v. praef. §. 8.

LVIII.

Magis occulta et insensibilis perspiratio nos subleuat, quam omnes sensibiles simul vnitae; a sommo enim ante excretionem sensibilium excrementorum, quisque sentit se leuiorem, quia reuera factus est leuior solito tribus libris circiter.

Hic aphorismus duo continet praejudicia principalia Sanctorii, alterum, quod nulla euacuatio tam sit salu-

ſalubris quam perſpiratio, alterum quod omnis leuitas ſit a diſceſſu fluidorum: v. praef. §. 5. 6. 8.

LVIIII.

Spatio vnius noctis ſexdecim vnciae locii plus minusue: quatuor coctorum excrementorum per aluum, quadraginta et vltra per occultam perſpirationem euacuari, vt plurimum ſolent.

Staticam haec ita docere non dubito; ſed quod occulta perſpiratio ad tot aſſurgat uncias, id quidem, praeiudicio praecedentis aphoriſmi inſeruiendo, aſſerere videtur.

LX.

Pluribus vnica die naturali per inſenſibilem perſpirationem tantum euacuatur, quantum per aluum quindecim dierum curſu.

Subeſt et hic praejudicium auctoris de leuitate, quo v. aph. 6. et 58.

LXI.

Vt quid noſtratum plurimi in omni aegritudine ſolum per aluum, vel per vrinam euacuandum ſibi proponunt; et de inſenſibili perſpiratione vix cogitant?

Juſta quidem reprehenſio.

LXII.

Si magis ſolito noctu perſpiraueris, ſed ſine ſudore, atque omni moleſtia, perſuaſum te habeas de optima valetudine.

Certe. Sed nec male omineris, ſi ſudor adfuerit.

LXIII.

LXIII.

Tunc quam maxime recedimus a morbo, quando peruenimus ad medium latitudinis ponderis ſalubris; non ob euacuationem ſenſibilem ſpontaneam; vel a medico factam, vel ob jeiunium, ſed ob perſpirationem inſenſibilem, quae fit a ſomno poſt optimam coctionem.

De pondere ſalubri vid. aph. XVII. et LXIIII.

LXIIII.

Quanta conueniat perſpiratio cuilibet, vt conſeruetur in ſtatu ſaluberrimo, ſic dignoſces. Obſerua mane poſt aliquam pleniorem coenam illam maiorem perſpirationem, quae in te ipſo duodecim horarum ſpatio fieri poſſit: eſto eſſe quinquaginta vncias: alio mane, ſed poſt ieiunium hac tamen lege, non in prandio praeteriti diei exceſſeris, idem obſerua: ponamus eſſe viginti; hoc praecognito, eligas illam cibi, et aliarum cauſſarum non naturalium moderationem, quae te ad medium inter quinquaginta et viginti quotidie ducere poterit; medium erit triginta quinque vnciarum; hoc modo ſaniſſimam et diutiſſimam, ſeu centum annorum vitam duces.

Notabile eſt hoc criterium: quamuis eius obſeruatio centum annorum haud afferat vitam.

LXV.

Corpora virorum ſana et moderatiſſimo victu vtentia, ſingulis menſibus fiunt ſolito ponderoſiora, vnius ſcilicet duarumue librarum pondere, et redeunt ad conſuetum pondus circa finem menſis,

ad instar mulierum, sed facta crisi per vrinam paulo copiosiorem, vel turbidiorem.

Curiosa obseruatio est, et ab experientia, si recte attendas, haud aliena.

LXVI.

Ante dictam crisin menstrualem a somno factam vel grauitas capitis vel corporis lassitudo persentitur, et deinde paulo copiosiori vrina euacuata, omnia sedantur.

Est continuatio prioris.

LXVII.

Caussae externae, quae prohibere solent perspirationem, sunt aër frigidus, caenosus et humidus: natatio in frigida, cibi crassi, & viscidi, intermissio exercitii corporis et animi, et in robustis nimia abstinentia a coitu.

LXVIII.

Frigus externum prohibet perspirationem in debili, quia eius calor dissipatur: in robusto vero auget: calor enim ad imum retrahitur, duplicatur, et deinde natura roboratur, quae deinde retenti perspirabilis pondus e vestigio absumit, et corpus fit et sentitur leuius.

LXVIIII.

Stabilior, et diuturnior est sanitas illius corporis, cuius pondus, multorum annorum cursu, neque augetur, neque minuitur, quam cuius pondus annuatim variatur.

Stabilior vtique est, quoniam neque augeri neque minui sumitur: an vero id propter sit diuturnior, de

eo

eo quidem adhuc valde dubito: sunt enim quaedam temperamenta perpetuo veluti oscillantia, quorum pondus subinde augetur et minuitur, quae tamen si diaeta recte tractentur, aeque ferunt aetatem et alia.

LXX.

Reditus ad consuetam grauitatem, crudorem succorum additamento, est malus: coctorum vero est saluberrimus.

Recte. Nam malum est, quod crudus succus adhuc debent percoqui.

LXXI.

Sanum (aliquem) fieri minoris ponderis solito, eadem supposita viuenti ratione, malum: amissum enim quod erat salubre, non est remissum.

Nam id indicio est, quod fibrarum nutrimentum incipiat deficere.

LXXII.

Excrementa alui concocta, sunt multae molis, sed exigui ponderis: supernatant ob aërem inclusum, et quae vna vice excernuntur, nunquam librae trientem excedunt.

Verissima haec est ratio, vid. et aph. XXV.

LXXIII.

Si vnica die ob aliquot erratum libra perspirationis retineatur, natura *triduo* solita est illud retentum insensibiliter expurgare,

Notandum est, quod de triduo habet: confirmat enim nostram de causa dierum criticorum opinionem.

LXXIIII.

Tunc natura multum insensibiliter euacuat, cum per oscitationes, et artuum extensiones, retentum

perſpirabile excernere conatur. v. S. IIII. aph. XXXIIII.

LXXV.

Perſpirabile habet duas partes, leuem ſcilicet; et ponderoſam.

Leuis pars ſunt corpuſcula mercurialia; ponderoſa humoralia.

LXXVI.

Ponderoſa pars adeo affluit, vt ex ipſa generentur animalia, vt cimices, pediculi, et alia id genus.

Nempe ſi cum humoribus ſimul perſpirent corpuſcula ſeminalia, quae inter et ſunt animata, ex quibus fortaſſe fiunt cimices et pediculi: quare hi maxime infeſtant pueros et puellas, quoniam horum corpuſcula ſeminalia, non ſecedunt ad veſiculas.

LXXVII.

A parte perſpirationis ponderoſiore, contagioſae infectiones vna cubantium proueniunt: leue enim euolat: ponderoſum vero adhaerens coinquinat.

Rectius forte ab vtraque parte prouenire iſtae infectiones aſſeruntur.

LXXVIII.

Quibus aliquid perſpirabilis, in vehementiſſimis aeſtiuis caloribus exhalare prohibetur, calor eſt moleſtus: quibus vero perſpiratio omni ex parte eſt libera, calor non moleſtus.

Elegans eſt obſeruatio: prohibetur autem perſpirabile, hoc caſu, ſi eius corpuſcula ſint poris maiora, qualia fere ſunt cholericorum.

LXXVIIII.

Differt maius pondus a minori aeque ſalubri, quia maius plus accelerat ſenectutem: eſto aliquem

frui

frui valetudine, cum pondere ducentorum pondo, aeque ac cum ducentis quinque: obseruauimus excessum illorum quinque magis accelerare senectutem. Conf: aph. LXIIII.

Quod maius pondus acceleret senectutem, ipse mihi obseruasse visus sum. Ratio mihi haec est: vbi maius est pondus, ibi plus est nutrimenti: vbi plus nutrimenti est, ibi plus requiritur digestionis: vbi hoc requitur, ibi plures debent adesse spiritus animales; at systema neruosum non nisi certam continet spirituum quantitatem: quod si ergo pondus certum attigit gradum, non amplius sufficiunt spiritus fermentationi et digestioni, quo ipso senectus vel incipit, vel crescit.

LXXX.

1. Caro animata cur viuit et non putrescit, vt mortua? quia quotidie renouatur. 2. Cur pueri diutius, quam senes, viuere possunt? Quia saepius possunt renouari, incipientes ab infimo totius latitudinis pondere, vsque ad vltimum: sunt enim plurimorum salubrium ponderum capaces. 3. Senes cur necessario moriuntur? quia solum vltimorum ponderum sunt capaces: sed cur solum illorum? quia fibrae illorum sunt durae, et vt tales amplius non possunt renouari; vnde mors.

Tres has ad quaestiones ego aliter responderem, nempe ad primam, quia nihil putrescere potest, nisi fermentetur, et nihil fermentari, nisi quiescat 159, caro autem viua nunquam quescit: secunda non magni adeo momenti est.

LXXXI.

Qui aegritudine perniciosa corripiuntur, cur sanantur? quia multorum ponderum salubrium

ſunt capaces; a corporibus enim aegritudines triginta libras auferunt, plus minusue, prout corpora magis vel minus repleta ſunt, et prout aegritudo magis vel minus calida et longa exiſtit.

De ſalubritate ponderis vid. aph. LXIIII.

Additi ab auctore.

LXXXII.

Senes ob frequentia ſputamina vitam protrahunt: retenta, vt incapacia coctionis vel digeſtionis, impediunt perſpirationem: vnde ſuffocatio et mors.

Omnes excretiones materiae coctae conſeruant, tum ſenum tum iuuenum, tum puerorum: ergo etiam ſputamina.

LXXXIII.

Senectus reuera eſt aegritudo, ſed diu protrahitur, ſi corpus reddatur perſpirabile.

Si ſenectus eſt aegritudo, ob vires deficientes, infantia perinde aegritudo erit.

LXXXIIII.

Interimunt ſenes coitus, corporis actualis frigiditas, potio plus iuſto, caenare vt iuuenes, plus debito iraſci, et exerceri.

LXXXV.

Senes aetatem decrepitam non attingunt, ob diminutas expultrices: Hinc dum plus ſolito bibunt minus meiunt, et minus ſolito perſpirant. Remedio eſt, vt ablatio exaequet additionem.

Quoniam expultrices ſunt entia rationis metaphyſica, verior cauſa eſt, quod excretiones imminuantur

ob

ob rigiditatem fibrarum, quarum animalcula vel languent, vel iam ſunt mortua.

LXXXVI.

Perſpiratio inſenſibilis non ſolum principum, (ſc. partium) ſed *unius* (forte: etiam) partis infimae omnino vetita vitam tollit. Principum, dum in cerebro fit apoplexia, in corde palpitatio, in iecore polyaemia, et in vtero praefocatio; Infimae partis gangraena.

Nam iſta perſpiratio ex corpore eliminat, quicquid eſt ſpiritus vitalis vitioſi: a quo ſunt infra recenſiti morbi.

LXXXVII.

Dum ſuffocantur mulieres, non fit ob vterum comprimentem ſeptum, ſed a frigiditate ſeminis corrupti, indigentis perſpiratione.

Idem et mihi videtur.

LXXXVIII.

Humores podagricorum, etiam ſi craſſiſſimi ſint, ſolum per modum vaporis reſoluuntur.

Experientiae eſt: craſſiora tamen quaedam corpuſcula poſſunt a venis recipi, et alibi expelli.

LXXXVIIII.

Vomitus vrinam, et perſpirationem diuertit.

Spiritus enim conuertuntur ad ventriculum.

LXXXX.

Corporis in lecto frequens circumuolutio, cum fiat omnium muſculorum interuentu, eneruat, et coctionem et perſpirationem vtilem diminuit. Remedio eſt in eodem ſitu obſtinate quieſcere.

Confer. aph. LI.

LXXXXI.

Dum genua actu calida conseruantur, non algent pedes, noctu bene dormiunt, magis perspirant, et minus meiunt.

Veritatem huius aphor. suo loco relinquo.

LXXXXII.

Profluuium alui tollitur iis, quae perspirationem augent, sicuti est balneum.

Practici norunt veritatem huius aphorismi; caussa est, quod profluuio excernatur spiritus vitalis corruptus, qui humores profluuii coagulat.

LXXXXIII.

Sicuti magnes cum multo ferro, et vinum in magno dolio, melius conseruatur, quam in doliolo; Sic corpora ponderosiora salubria magis robur conseruant, quam cedentia a pondere per inediam.

Robur nempe a nutrimento est, quo non aeque valent, ac bene pransi.

LXXXXIIII.

Qui plus meiunt, quam bibunt, parum, vel nihil perspirant.

Certe.

LXXXXV.

In febribus intermittentibus cur perspiratio insensibilis prohibetur? quia humor peccans est in ambitu corporis.

Verius forte, quoniam anima est occupata in propellendo spiritu vitali corrupto, quod suo loco demonstrabimus.

LXXXXVI.

In hydrope non resoluitur aqua abdominis, quia

quia eius ſiccitas, et durities impediunt perſpirationem.

Haec vera ratio non eſt: nam et ego immanem hydropem diaphoreticis et diureticis curaui: et abdominis ſiccitas et durities effectus ſunt ceſſantis perſpirationis, non cauſae.

LXXXXVII.

Humores calidi confluxi (*delapſi*) in aliquam partem calidis digerentibus tractantur, vt per inſenſibilem perſpirationem reſoluantur.

Ita eſt.

LXXXXVIII.

In magnis febribus cur lipothymia iuuat? quia ſudorem et validam perſpirationem facit.

Quid vero ſudorem et validam iſtam perſpirationem facit? Id, quod accenſus ſpiritus vitalis, vnde eſt periculum, facilius exoluitur ab humoribus lipothymia contractis.

LXXXXVIIII.

Punctura nerui, ſi lacte, farina, vel ſimili claudatur, ichor retentus ita acris fit, vt moriantur conuulſi, niſi oleo aperiatur vulnus.

Ichoris enim iſtius corpuſcula ſunt ſeminalia, quae nimia digeſtione aut in ignem abeunt, aut in venenum.

C.

In tumoribus perſpiratio vtilis, ſi fiat humidis actu, et potentia; ſecus in ſcirrhum cedunt, tenue reſoluendo et craſſum reliquendo.

Omnino.

CI.

Pars corporis vt repleta ſanguine, vel alio hu-

more, vt in tumoribus, et in ipsa pleuritide, non est refrigeranda: quia euacuata materia sponte refrigeratur.

Nempe quoniam refrigeratio euacuationi est contraria.

CII.

Hipochondriaci, si frequentibus balneis eorum corpora reddantur perspirabilia, et victu humido vtantur; sani fiunt.

Non de omnibus hypochondriacis valet hic aphorismus, sed de quibusdam tantum, iis puta, quorum ventriculi fermentatio est nimis intensa.

CIII.

Perspiratio insensibilis, facta per fomenta, in non purgato corpore plus attrahit, quam resoluit, vt de Simone.

Nam omnia minus expansa feruntur eo, vbi maior est expansio, adeoque et cruda ista.

CIIII.

Corpora quae insensibiliter multum perspirant, neque purgantur neque phlebotomantur, vt patet de pueris.

Ita sane.

CV.

Peticulae cur fiunt? quia maligni ichoris perspiratio impeditur.

Malignus iste ichor sunt corpuscula seminalia, digestione in venenum mutata.

CVI.

Gangraena iis, quae perspirant, prohibetur: iis quae suppurant, fit sphacelus.

Nempe

Nempe et gangraenae corpuscula sunt seminalia, quae suppurantibus magis accensa, colliquationem faciunt, qua dicta corpuscula sanguinem, et nutrimentum fibrarum, in fermentationem coniiciunt.

CVII.

Pars gangraena affecta cur moritur: quia arteriolae ob sanguinis copiam non attolluntur, remedio est euacuatio sensibilis, et insensibilis.

Alia iam ratio fuit adducta.

CVIII.

Crassissimi humores in robustis per angustissimas vias trauant, vt patet de pinguedine per vrinam: de mulsa iniecta in pectus vulneratum: ergo per insensibiles meatus.

Nec mirum est. Nam si vigore circulantis sanguinis, vel alia quacunque ratione, humores diuidantur in prima sua corpuscula, nullae viae sunt tam exiles, quin pateat transitus.

CVIIII.

Per difflationem euacuatur materia vtilis, et inutilis: si vero post somnum, acquirantur vires, plurimum inutilis.

Somnus enim euacuat per naturalem corpusculorum digestionem, difflatio vero vel per aequationem aethereana, vel per violentum impulsum, aut repulsum spirituum.

CX.

Difflatio, quae effugit sensum, est naturalis, et indicat robur, e contra vero sudor.

LXI.

Si qua corporis pars hyeme valde frigescat, ita totum

totum corpus consentit, vt coctio, et totius perspiratio minor fiat.

Fit istud aequatione aetherea: hac enim parti refrigeratae, per totum systema, tum humorum, tum spiritus vitalis, communicantur particulae radiantes, quibus aliae partes priuantur.

CXII.

Natatio vesperi tutior: mane ab aqua frigidore meatus clauduntur, vnde febris periculum.

Scilicet quoniam aqua mane frigidior est, quam vesperi.

CXIII.

In aestate si corpus iaceat detectum, prohibetur perspiratio: Vnde capitis grauitas: et confractio.

Tanto magis, si alio quocunque tempore detectum iaceat.

CXIIII.

Dum quinque, vel sex dierum cursu corporis pondus augetnr, non statim, sed paulatim est tollendum: inedia enim summe rigida laedit ventriculum, cerebrum, et cor, mox totum corpus.

Inedia laedit ventriculum, dum fermentum, eius fermentatione putredinosa afficit: laedit cerebrum et cor, dum spiritum vtrumque imminuit.

CXV.

In autumno augetur corporis pondus, quod si excedat salubrem latitudinem, fiunt tertianae, seu aliae putridae.

Augetur, quoniam perspiratio imminuitur, haec decrescit, quoniam a sole particulae radiantes parcius in aërem atmosphaericum euibrantur.

CXVI.

CXVI.

Extrema frigida in acuta febre, nisi incalescant, lethalia ob adiapneustiam.

Potius ob defectum influxus spirituum animalium.

CXVII.

Nihil magis nocet vlceribus malignis, quam quae prohibent perspiratum; vt adeps, oleum, et cera.

Excipe ista vlcera maligna, quae nulla perspiratione percurari possunt, sed sola suppuratione, qualia sunt chironia ista, quae ab inconsueto vsu argenti viui oriuntur: his enim adeps, oleum et cera, non solum nihil nocent, sed et prosunt quoniam suppurationem augent.

CXVIII.

Quotidiana sola ex intermittentibus non caret periculo: pituita enim in prohibendo perspirationem primum locum tenet.

Experientiae hic repugnat aphorismus: nam nisi mutetur in continuam, haud maius ab ea periculum est, quam ab aliis speciebus.

CXVIIII.

Constipata perspiratione in ceruice stupescit sensus pericranii; vt de pastio ambulantis sub vento et pluuia.

Fateor me posteriorem huius aphorismi partem non intelligere.

CXX.

Nihil magis putredinem tollit, quam larga ventilatio, non solum per inspiratam; sed etiam per meatus insensibiles facta.

Antiqui metaphysica generalitate, voce putredinis con-

850 936

confundabant tria 1) veram putredinem 2) fermentationem, 3) aequationem aetheream.

CXXI.

Refrigerationes in morbis acutis indicant mortem, vt in Hermocrate: adimunt enim perspirationem.

Ideo potius, quoniam indicant, deficere spiritus animales.

CXXII.

Post balneum, oleo meatus cutis condensantur, hoc fine, ne humiditas alimentalis attracta resoluatur, ergo oleum claudet in periculis, et non aperiet poros.

Ita omnino.

CXXIII.

Ea tamen victus ratio, quam quotidie minus perpendimus, pellit nos ad senium Philippi.

Sensus est: etsi perspiratio artificialis sit maximopere curanda, datur tamen et victus ratio, veluti naturalis, qua nihil de ista soliciti, summam attingamus senectutem.

CXXIIII.

Diaphragma contrahendo se ad suum principium dilatat thoracem: dilatando fit inspiratio; se laxando constringit, et constringendo fit expiratio.

Non nego.

CXXV.

Sphincter vero contrahendo se ad suum principium constringit vesicam, et vrinam continet; Se laxando dilatat, et eam reddit.

Neque hoc diffiteor.

De

De Peste

CXXVI.

Res peste infectae inficiunt, quousque durant proximae, et remotae causae: vnica tamen deficiente, cessat virus ad instar motus horologii, dum rotarum vnico irrito dente quiescit.

Ratio in aequatione aethera est posita: sola enim ista aequatione pestis interficit: quodsi vel vnicum corpusculum propulsionem spirituum nobilitate sua arceat, aeque sistitur aequatio, ac dente irrito, motus horologii.

CXXVII.

Peste non tactu, sed inspiratu aeris pestiferi, vel halitus supellectilium, inficimur: Sic fit: Spiritus vitalis ex aëre inficitur, ab infecto spiritu congelatur sanguis, qui extra pulsus carbones, nigras papulas, et bubones efficit: si manet intus, mortem; si totus pellitur ad extra, euadimus.

Allegatus modus pestis grassantis, prorsus est nostrae philosophiae congruus.

CXXVIII.

Si ad carbones et bubones tota pestis pellatur, bonum: si minus lethale.

Priore enim modo expellitur venenum, posteriore non.

CXXVIIII.

Non sponte inficimur peste, sed fertur ab aliis. Patet experimento Monialium.

Hic latet mysterium aliquod pathologicum, suo loco explicandum.

CXXX.

Non omnes, ſed tertia hominum pars circiter peſte moriuntur. Patet experimento Veſpilionum

Scilicet ſanguinei omnium maxime ad mortiferam iſtam inflammationem idonei ſunt.

CXXXI.

Qui putant nigrorem papularum et carbonum indicare aduſtionem, errant: ſaepe enim ſenes intus, et extra frigidi citra febrem inter biduum cum eodem nigrore, a thrombo profecto, decedunt.

Nondum errant, qui hoc ſtatuunt, quoniam vnius rei plures poſſunt eſſe cauſae.

CXXXII.

Si paucus ſanguis ob corruptum ſpiritum vitalem ſit thrombus, hic ſi totus expurgetur, per bubones et carbones, ſanantur, ſi non totus, moriuntur, vt in nigris papulis.

Recte rationem peſtis quaerit Sanctorius in ſpiritu vitali corrupto, hoc eſt a peſtis feruidiſſimo igne accenſo: peſtis enim non tam venenum eſt, quam ignis.

CXXXIII.

Hinc quibus anthraces et bubones aperiuntur, ſi interna infectio tota exeat, ſanantur: ſi minus moriuntur.

Confer. aph. CXXVIII.

CXXXVIIII.

Modus fraenandi peſtes duplex, vt ſani ſeparentur, et infecti ſe pandant: modus, vt ſe pandant, duplex, vt ad loca illis inuiſa non mittantur et illorum ſuppellex non vratur.

Quod

Quod dicit de sanis separandis, eo ipso respicit aphor. CXXIX. quantum ad vocabulum pandere, illud h. l. notat, hilari, vel saltem securo animo morbum indicare. Nam et hilaris et securus animus perspirationem promouet, haec autem quamdiu satis est vegeta, pestis inuasionem prohibet.

CXXXV.

Peste inficiuntur facile rarum habentes pulmonem; e contra qui densum. Rarum habent, si facto maximo inspiratu, vnicus pulsus ictus fiat quietior.

Qui densum habent pulmonem, sanguinei sunt, et horum perspiratio cum sit vegetissima, peste non facile possunt infici, etsi infecti facillime enecentur.

CXXXVI.

Pestis non est vt ignis, qui augescente pabulo crescit: ipsa vero, eodem modo pabulo se habente, decrescit.

Pestis agit per aequationem aethercam: itaque dum corpuscula animalia ad igneam expandit naturam; ipsius pestis corpuscula ad eam exiguitatem contrahuntur, vt amplius vniri cum corpusculis animalibus nequeant, quo ipso pestis paulatim consumitur.

CXXXVII.

Radii pestis, vento, loco dimouentur: corporis lucidi nulla vi.

Non sunt radii; sed corpuscula aerea mineralis naturae, quae vento non possunt non et dimoueri, et admoueri.

CXXXVIII.

Qui aliud remedium pro vitanda peste instituunt,

tuunt, quam fugam, vel ſunt homines ignorantes, vel volunt aeruſcare.

Durior eſt hic aphoriſmus: nam et qui perſpirationem augendam vrgent, aliud remedium inſtituunt.

CXXXVIIII.

Hinc nobilium fere nemo cum remediis, plebeii vero ſine iis plures ſanantur.

Hoc et in aliis morbis ita euenit: non quod fuga ſit optimum remedium; ſed quia propter pecuniam inueniuntur homines, qui operoſa ignorantia nocent diuitibus: negligi enim ſe ſtulte putant, ſi quis intelligens medicus parce adhibeat medicamenta.

CXXXX.

Cur diu durat peſtis?

1. Quia dum ſaeuit, purgant res infectas, quas purgando fures clam diſſeminant: poſt finitam peſtem, non inficiunt; ſecus peſtis eſſet perpetua.

2. Quia infecti, dum vi mittuntur extra vrbem, alii non ſe pandunt: vnde infectio creſcit.

3. Quia non prohibent populi curſum ad templa. Sub dio ſacra eſſent exercenda.

4. Quia eliguut chirurgos exteros, quibus, quo maior peſtis, eo gratior.

5. Quia ab infectis non ſeparant ſanos in aliam domum.

6. Quia vtuntur remedio interno pro peſte, cum nullum detur, quod non noceat.

7. Quia permittunt mercatum pullorum, quos tangunt infecti, dein ſani eosdem tangentes inficiuntur.

Septem

Septem hae rationes maximi sunt momenti. Quantum ad tertiam, non video, quomodo homines contagii sint securiores, si sub dio celebrarentur sacra: quantum ad sextam, eam repugnare experientiae persuasus sum.

SECTIO II.

DE AERE ET AQVIS.

APHORISMVS I.

Aer frigidus, et lauacra frigida, corpora robusta calefaciunt, eaque, auferendo superfluum, *reddunt leuiora.* Debilia refrigerant, eaque, vincendo calorem, *ponderosiora* efficiunt.

Aer omnis frigidus, qui et in aqua datur frigida, vi particularum inclusarum, ad eum rapitur aerem, qui est maius calidus, vtpote expansiorem. Mercurius autem pororum aer calidus est, ad quem dum accedit aer frigidus, facta aequatione, ille contrahitur: contrahitur autem minus, si magis est calidus, magis, si minus: posteriore casu occluduntur pori, priori casu adhuc mediocriter aperti conseruantur: robusta corpora sunt sanguinea, habentque adeo mercurium calidiorem, ergo accedente aere frigido, conseruantur pori adhuc mediocriter aperti, vt cum sanguine alluente vniri, et per venas ad interiora corporis deduci possit: hoc si fiat, corpora fiunt leuiora, propter aerem interius conceptum; fiunt et calidiora, quoniam corpuscula aeris frigidi sunt nobiliora, et adeo intensioris caloris capacia. Debilium corporum

propter contrariam causam, pori prorsus occluduntur, adeoque non solum aequatione aethera refrigerantur, sed et ob perspirabile retentum, fiunt ponderosiora.

II.

Aer calidus, et lauacra actu calida, nisi obstent cruda, iuuant quoque perspirationem; refrigerant interna viscera, et corpora efficiunt leuiora.

Nam et corpuscula humorum, et spiritus vtriusque, eo feruntur, vbi corpuscula sunt magis expansa.

III.

Aer externus per arterias in profundum corporis penetrans, potest reddere corpus leuius, et grauius: leuius si tenuis et calidus: grauius, si crassus et humidus sit.

Leuius concedo; grauius nego: hoc si fiat, constipatio pororum in causa est.

IIII.

Quanta sit aeris ponderositas, colligitur primo ex maiori, vel minori grauitate aluminis faecum, prius exsiccati in sole, et deinde aeri nocturo expositi. Secundo ex eo, quia sentiamus maius frigus, quam quod obseruetur in instrumento temperamentorum: aeris enim humiditas, s. ponderositas lima est nobis frigiditatis. Tertio ex maiori, vel minori incuruatione tabulae subtilissimae, praecipue ex piro. Quarto ex contractione chordarum testudinum, vel ex cannabe.

Hodie post inuentionem baroscopiorum, et hygrometrorum nihil opus est his experimentis: caeterum auctor confundit grauitatem aeris cum aeris humiditate

tate: et quae ipsi, et nostris quibusdam, putatur esse grauitas aeris, reuera non est, nisi elasticitas.

V.

Quanta sit aquae ponderositas, facile intelligitur, si graue perpendatur in aqua; illa enim est leuior, et per consequens salubrior, in qua graue magis grauitat; illa vero, in qua minus, est ponderosior et insalubrior.

Ita omnino se res habet.

VI.

Aqua grauior, et aer caenosior et ponderosior, conuertunt inuisibilem perspirationem in ichorem; qui retentus et deinde non resolutus, magna ex parte in cachexiam facessere solet.

Ichor iste est congeries corpusculorum nobiliorum, tum humoralium, tum spiritualium, oeconomiam animalem peruertentium.

VII.

In aere frigido salubri, prohibetur quoque perspiratio, densantur meatus, sed roborantur fibrae, et perspirabilis retenti pondus nec laedit, nec sentitur.

Ratio est, quoniam meatus non obstruuntur, sed angustiores modo fiunt: sed cum transpirantes humores perinde contrahantur, vt proportionati suis poris maneant, dubito adhuc, an perspiratio hoc casu prohibeatur.

VIII.

In caenoso prohibetur perspiratio, meatus implentur, sed non densantur, fibrae laxantur, non roborantur, et pondus perspirabilis retenti laedit, et sentitur.

 Ideo

Ideo fortassis, quoniam caenosa ista corpuscula, vtpote, foetida et sulphurea, perspirantia nostra aequant, vt motus elasticus nec citro proferri possit, nec vltro.

VIIII.

Si aeri aestiuo frigus superueniat, illa die, supposita eadem bibendi libertate, tertiam partem circiter perspirationis exire prohibet, quae nisi fiat sensibilis, facile ad putredinem, vel ad cachexiam disponit.

X.

Prohibita perspiratio, facta ab improuisa frigiditate, magis nocet debilibus, quam sensim prohibita.

Nam sensim prohibita perspiratio diutius durat quam si pori simul et semel ab improuiso frigore occludantur.

XI.

Ob aerem frigidum superuenientem calori, vestibus denudatus, minus duabus libris circiter diei cursu perspirare solet, nulla ab ipso animaduersa molestia.

Nulla molestia animaduertitur, quoniam perspirabile mutatur in vrinam.

XII.

Aura iucunda et frigidiuscula corporibus excalefactis magis nocet, quam aeris vel aquae frigus in excessu: illa enim non reddit corpus leuius, sed obstruit et laxat, hoc obstruit et roborat, et inde minus ponderosa corpora fiunt.

Verior forsan ratio est, quod corpuscula intensioris

vis frigoris, ob paruitatem suam, non vniuntur cum excalefactis corporis nostri.

XIII.

Malae aeris, et aquae conditiones, quando et malignam putredinem disponunt, eorum pondus magna ex parte non animaduertitur; quasi quod ab eorum corruptela nervi fortiores fiant, perinde ac in phreneticis.

Ratio est: quoniam ista corpuscula aerea maligna tam sunt parua, vt per poros interent corpus, idque quodammodo reddant leuius.

XIIII.

Natatio in frigida post exercitium violentum est iucundissima, sed mortifera: motibus enim oppositis nihil perniciosius.

Oritur enim hoc casu quaedam quasi spiritus vitalis colliquatio, qua, per aequationem aetheream, ita exinanitur spiritibus animalibus, vt subito contractus a plerisque suis partibus separetur.

XV.

Quod proditorie disponit viscera ad malum, saepe nec grave, nec iucundum videtur.

Per proditoriam dispositionem intelligit eam, quae fit sensim, nobis non aduertentibus, quam inducunt nonnulla, quae in vsu habentur quotidiano, v. g. vinum, tabacum et alia: v. Mart. Lister *in comm. ad hunc locum.*

XVI.

Aura iucunda et austrina cum exercitio violento, saepe mortifera: ab aura enim adiapneustia, ab exercitio acrimonia.

Rationem vide ad aphor. XIIII.

XVII.

Qui quaerunt a coena auram frigidiusculam, magis quam par sit, perspirabile partis, veste non indutae, exire prohibetur; nocte vero, vel die postero plurimi solent pati dolorem capitis grauatiuum.

Dolor iste grauatiuus est ab aeris corpusculis, falsa expansione, pro spiritu vitali, per neruos ad cerebrum translatis.

XVIII.

Si corpora derepente transferantur ab aere calido in frigidum, laeduntur, quia redduntur maioris ponderis, quam par sit; a frigido in calidum laeduntur, fiunt enim minoris roboris.

Fiunt minoris roboris, quoniam spiritus animales, vtpote particulae radiantes, eo feruntur, vbi plus est expansionis seu spatii: id cum, hoc casu, sit in aere externo, euacuantur isti e corpore.

XVIIII.

Debiles magis hyeme, robusti aestate perspirabile retentum in vrinam conuertunt.

Optarim ego quidem, vt auctor clare exposuisset, quos intelligat per debiles, quos per robustos: id cum non fecerit, meis conceptibus vtens dico, per debiles hoc loco intelligendos esse cholericos, per robustos melancholicos. Iam si perspiratio conuertenda in vrinam est, aer mutandus est in aquam: itaque vel corpusculum perspiraturum debet inire corpusculum aeris ambientis, vel contra. Aer aestiuus vtpote valde expansus aerem perspiraturum corporis cholerici, nec inire potest, nec ab eo iniri: quod posterius tamen fieri potest a perspiraturo aere corporis melancholici; contra vero aer hyemalis, vtpote valde contractus, per-

perspiraturum aerem corporis cholerici, vtpote valde expansum, intrare potest, minime vero corporis melancholici.

XX.

Ventilabrum prohibet perspirationem, reddit caput ponderosius, et calidius.

Vide Schol. ad XVII.

XXI.

Ventus vt cute frigidior, semper obstruit, et semper laedit, sed magis caput, quia magis exponitur.

Quare ventus magis noceat, quam alius aer, ratio est, quoniam etiam inaequalia, sponte haud vnienda, apprimit corpuscula, vt fiat aequatio aetherea, quae est idipsum, quod nocet.

XXII.

Ex anni tempestatibus, in vniuersum, siccitates assiduis imbribus salubriores: reddunt enim corpora leuiora.

Sic est.

XXIII.

Aestate temperata corpora sunt minoris ponderis, quam hyeme, tribus libris circiter.

XXIIII.

Aestate lassitudo sentitur, non quia corpus sit maioris ponderis, sed quia sit minoris roboris.

XXV.

In aere calido corpus est minoris roboris, tum quia cum perspiratione exhalat aliquid bonorum spirituum, tum quia calor non est concentratus.

Vid. schol. ad XVIII. Existentiam quidem spiri-

 tuum

tuum negat Martinus Lister *seculi sui assecla; nos vero eam suo loco euicimus.*

XXVI.

Per totam cutim digeritur semper aliquid a calido, quod secum etiam aliquid interni probi humoris aufert.

Facile annuo.

XXVII.

Aestate colore vexamur, non primo et per se, propter aeris caliditatem; quaelibet enim corporis pars est aere aestivo calidior: sed quia in aere aestiuo, non tanta frigiditas, vt naturalis calor sufficienter concentretur, quo fit, vt ita diffusus, minus possit perspirabile, sua natura calidum, insensibiliter excernere; quod retentum redditur acre et est caussa, vt magno vexemur calore.

Ratio, quam reiicit, vera est, quam asserit, falsa est, haec scilicet, quod quaelibet corporis pars, sit aere aestiuo calidior. Hoc enim si esset aer aestiuus a nobis non perciperetur calidus, sed frigidus: sicut manus minus calida a magis calida, quocunque caloris gradu sint imbutae, semper sentitur frigida.

XXVIII.

Dum corpora in summo aestu ob somnum nocturnum, vel diurnum, abunde perspirant, vel sudant, redduntur leuiora, et nullo illa die vexantur calore.

Nullo illa die vexantur calore, quoniam vexans calor est corpusculorum nobiliorum, quae perspirarunt.

XXVIIII.

Aestiuo calori, superueniente frigore, eodem die

die, libra circiter excrementorum insensibilium, magna ex parte, difflari prohibetur.

Credimus experientiae Statici nostri.

XXX.

Si aestas fiat similis veri, ideo vt corpora reducantur ad pondus aestati debitum, excitantur sudores.

XXXI.

In aestatis initio, si derepente vehemens aestus superueniat, fiunt lassitudines, quae licet post aliquot dies aestus magis vrgeat, non perseuerant, quia minuitur corporis perspirabilis pondus.

XXXII.

Eadem virtus minus laborat, cum minori, quam cum maiori corporis pondere.

Nec mirum: virtus enim debet pondus leuare.

XXXIII.

Perspiratio vi aeris, vel aquae calidae, excitata, nocet, nisi eius maleficium longe maiori beneficio compensetur.

Scilicet ideo nocet, quoniam spiritus animales, veras humani corporis vires, et vtriusque animae instrumentum, evocat e corpore.

XXXIIII.

Aestate interdiu, hyeme noctu, corpora robusta magis perspirant.

Scilicet ea corpora magis perspirant, quae materiam perspirabilem minus in aquam et vrinam conuertunt, v. aph. XVIIII nox propter calorem stragulorum similior est aestati, dies hyemi. Iam corpora

pora robusta minus perspirant aestate, v. aph. all. et cum nox propter dictam rationem, similior sit aestati, etiam nocte minus, adeoque interdiu, tempore aestatis, magis; eadem corpora hyeme minus, perspirant, aph. XVIIII. et cum dies similior sit hyemi, etiam diebus hybernis minus, et per consequens magis tempore noctis.

XXXV.

Adiapneustia, quae aestate malignam febrem, hyeme vix minimam alterationem efficere potest: corpora enim acriori perspirabili aestate referta sunt, quam hyeme.

Ratio suppeditata vera est: id saltem quaeritur, quid sit acrius perspirabile? et mea quidem opinione sunt corpuscula mercurialia, seu aerea nobiliora, quippe aliis, concipiendi caloris nociui, capaciora non solum, sed propter expansionem aestiui aeris, aptiora ad vniendum sibi nostrum spiritum vitalem, eoque ipso in ignem conuertendum, quam tempore hyemis.

XXXVI.

Dormitio aestiua detecto corpore, vel sub dio, magna ex parte disponit ad putredinem, prohibendo perspirationem.

Prohibentur enim ea ipsa corpuscula nobiliora perspirare.

XXXVII.

Adiapneustia non calefacit interna viscera, nisi perspirabile fiat acre ob moram, vel a calore extraneo, vel a motu violento.

Ratio ex dictis patet: omne enim perspirabile nobilius digestione spirituum animalium corrosiuam naturam induit, si sit humor; igneam, si spiritus vitalis.

XXXVIII.

Dum frigus superuenit calori aestiuo, nimii coitus noxa vix percipitur; si vero aer iterum incalescat, detrimentum praeteriti erroris non leue sentitur.

Noxa non percipitur, quia corpuscula nobiliora, alioqui negotium facessentia, v. schol. ad XXXV. a frigore contracta et testes praecipitantur, et coitu euacuantur; incalescente iterum aere, detrimentum sentitur, quoniam praecedentibus coitibus, spiritus animales copiose nimis fuerunt exacti. Rideo enim seueram frontem Martini Listeri, *qui ad aph. XXIIII. XXV. et XXVI. audacter istos spiritus fabulis accenset.*

XXXVIIII.

Coitus non immoderati maleficium, aere frigido concentrante calorem, aequali beneficio compensari solet.

Quanto plures enim spiritus animales coitu profunduntur, tanto plures e concentrante frigore exhalare prohibentur.

XXXX.

In noctibus aestiuis corpora ad febrem maxime disponuntur, ob aeris varietatem: ineunte enim nocte aer est accensus; intempesta vero nocte, est temperatior: in aurora frigidus, vnde solitum perspirabile in correptis somno, et stragulis denudatis, cohibetur, et corpora ponderosiora fiunt, quod noctibus hyemalibus non euenit.

Ratio latet in aphor. XXXV. scholio. Aestate enim assumuntur corpuscula nobiliora, quae potentiam febrilem semper in se fouent, quibus ob denudationem haud perspirantibus, actu se exerit febris.

XXXXI.

3466 352. 53

XXXXI.

Ab aequinoctio autumnali, ad solstitium hyemale, qualibet die, minus libram circiter perspiramus; inde vsque ad aequinoctium vernale, incipimus liberius perspirare.

Obseruatio statica, notatu dignissima.

XXXXII.

Autumnus insalubris, tum quia perspiratio a superueniente frigore prohiberi solet, tum quia quod difflari prohibetur, acre, et mordax fit.

De perspirabili acri et mordace, vid. schol. ad XXXV. et XXXVII.

XXXXIII.

Vitantur aegritudines autumnales, si corpus autumno non fiat maioris ponderis, quam dum erat aestate.

Hoc est, si perspiratio quae iam sponte non fit, quantum satis est, arte intendatur.

XXXXIIII.

Pondus sensim auctum, sensim minuendum.

Naturam enim sequi par est.

XXXXV.

Pondus corporis insolitum, non vere, sed autumno auferendum: frigidum enim superueniens pondere magis nocet.

Nempe magis necessarium est vt autumno auferatur, quam vere.

XXXXVI.

Nullo autumno vexaberis aegritudine, si superueniens frigus inueniet te vestibus recte munitum

si

ſi vteris diureticis, et conſeruaberis in eodem pondere, vt ante.

Obſeruanda eſt haec regula.

XXXXVII.

Bene munitus veſtibus melius perſpirat, et redditur minoris ponderis.

Scilicet.

XXXXVIII.

Qui morbis ab humorum copia prodeuntibus, hyeme vexari ſunt ſoliti, purgandi ſunt autumno et non vere, reducendique ſunt ad pondus, quo fruebantur aeſtatis initio.

Vide aphor. XXXXV. cum ſcholio.

XXXXVIIII.

Dum vero morbi prodeunt a mala qualitate, corpora vere, et non autumno purganda; magis enim aeſtate quam hyeme intenditur qualitatis malitia.

Ratio adiecta oſtendit, quod per corpora, mala qualitate praedita, intelligat ea, quorum materia peccans ſunt corpuſcula nobiliora.

L.

Qui in fine veris praemature ſe veſtibus ſpoliant, et autumno tarde induunt, in febres aeſtate, in deſtillationes hyeme facile incidunt.

Eadem corpuſcula nobiliora ſunt, quae et febres conſtituunt, et deſtilationes: febres, ſi plene exoluantur, ſed non plene, verum in humore ſuo implicata haereant, et pituitam conſtituant, illud facilius fit aeſtate, hoc, hyeme.

LI.

LI.

Perſpirabile retentum vt acre, febres, et eryſipelata: vt copioſum, apoſtemata, deſtillationes, vel cachexiam facit.

Perſpirabile retentum digeſtione ſpirituum animalium fit acre, hac deficiente pituitam creat, et fit copioſum.

LII.

Externum frigus concentrando calorem, reddit naturam tanto robuſtiorem, quanto, vltra ſolitum pondus, ferre quoque poſſit duas libras circiter retenti perſpirabilis.

Robuſtior redditur natura, dum ſpiritus animales minus exhalant.

LIII.

Corpora hyemis initio facile ad ſolitum pondus, aeſtatis initio magno labore ad aeſtiuum pondus reducuntur.

Hunc aphor. recte ſic explicat Martinus Liſter: Frigus ſubito occupat perſpirabile, viresque dat iſti oneri nouo ferendo: ineunte vero aeſtate calor vires minuit, vt nec nobis facile ſit, aut eiicere ſuperuacaneum pondus, aut id tolerare, donec ad iuſtum aequilibrium ventum ſit, nimirum inter vires noſtras, onusque ferendum.

LIIII.

Sanitas perſeueraret, vsque ad extremam ſenectam inculpata, ſi corpora quatuor anni temporibus aequali pondere ſemper conſeruarentur.

Multum id quidem, credo, faceret ad ſanitatem; ſed quod hoc ſolo conſeruetur illibata, id quidem ad ali-

aliquod auctoris nostri praeiudicium est referendum, v. praef. §. 7.

LV.

Corpora, quorum pondera anni cursu multum augentur, et diminuuntur, valde periclitantur.

Sunt horum corporum ista temperamenta, quae suo loco diximus oscillatoria, quae tanto periclitantur magis, quanto minus intelliguntur, v. ad LXIIII.

LVI.

Quanto maior anni spatio est ponderis varietas, augmentatio, vel diminutio, tanto est deterior illius corporis conditio.

Hic aphor. est corollarium antecedentis.

LVII.

Ponderis augmentatio fit in principio autumni, diminutio in principio aestatis.

Ratio in diuersitate ambientis aeris est posita, prout magis minusue perspirationem impedit.

LVIII.

Corpora, quorum pondus augetur, magis periclitantur, quam quorum pondus minuitur.

Nam ponderis imminutio, caeteris recte se habentibus, nihil aliud significat, quam diminutionem nutrimenti ob aduentantem senectutem, augmentum vero ponderis, perspirationis impedimentum indicat, morbumque minatur.

Additi ab Auctore.

LVIIII.

Corporis partes tectae salubriter perspirant: Si

vero a somno detectae inueniantur, etiam ab aere calidissimo eorum pori condensantur.

Mirum est, etiam aerem externum calidissimum, liberum nempe, poros condensare, cum id minus fiat ab aere externo intra vestes, aliaque tegumenta & corpus concluso; sed ratio facile apparebit, si recogites, aerem externum liberum constare corpusculis variae nobilitatis & expansionis 980, & quoniam aequalia etiam disparis aequalitatis coniunguntur, aer liber, si alluat corpus nudum, facile aliquod ignobilium suorum cum mercurio pororum coniungit qua facta coniunctione per aequationem aethieream, corpusculum externi aeris expanditur, mercuriale pori contrahitur & sic porus condensatur. Idem non potest concipi de aere intra corpus et tegumenta eius concluso: iste enim aer non constat nisi corpusculis exhalatis, quae ab exhalandis et merculialibus, neque magnitudine neque nobilitate, multum differre possunt.

LX.

Aer plus iusto frigidus, humidus, aut ventosus moratur perspiratum: unde qui domi continentur, vt foeminae, nec tussi, nec catharro, nec inflammatione pulmonis laborant.

Aphorismus est certissimus, sed corollare laborat fallacia causae. Scilicet foeminae domi haud continentur, sed templa, nudo collo, pectore, et capite, quo ipso tussi et catharrho aditus conceditur liberrimus, frequentant: itaque haec non est ratio, quod catarrhis minus infestentur, sed alia subest, nempe natura amabilitatis faciei conseruandae causa, pituitam ad pudenda muliebria deriuat, et vel vna cum fluxu menstruo, vel seorsim fluore albo, qui quasi est catharrhus pudendi muliebris, excernit.

LXI.

Aer in vrbe peior aere ruris: quia crassior, et non perflatus appetitum tollit.

Aphorismus de caetero est certissimus: id saltem non credo, quod apetitum maxime tollat, sed luxus potius in ciuitatibus degentium ventriculum corrumpit, et sic appetitum aufert.

SECTIO III.

DE CIBO, ET POTV.

APHORISMVS I.

STOMACHVS cibo refertus, si inter dormiendum absoluat primam coctionem, illius noctis perspiratio magna ex parte ascendit ad quadraginta vncias, si non absoluat, ad octodecim circiter.

Credimus hoc experientissimo Statico nostro.

II.

Stomachus omnino vacuus, et ieiunus, licet dormiat, non perspirat vltra 18. vncias circiter.

III.

Tantum perspirat corpus plenum non concoquens, quantum fere ieiunus, non habens quod concoquat.

Hic aphorismus quoque pertinet ad experientiam staticam.

IIII.

Cibi multum nutrientes, excepta carne verue-

cina, a coena ad prandium non ſolent perſpirare vltra octodecim vncias.

V.

Cibi copioſi, ſed tenuis nutrimenti, noctis ſpatio in plurimis vltra quadraginta vncias perſpirare poſſunt.

VI.

Alimenta, quae corpora conſeruant grauia, ſunt copioſa, vel cruda rebellia.

Scilicet cruda rebellia ad perſpirationem, et euolutionem ſpiritus vitalis, minus ſunt apta.

VII.

Quae conſeruant leuia, ſunt conſueta, et vaporoſa.

Conſueta et vaporoſa ea ſunt, quae fermentationi ventriculi maxime ſunt apta.

VIII.

Caro veruecina facile coquitur, et eſt vaporoſa: perſpirat enim noctis ſpatio trientem librae magis, quam caetera, ſolitaque edulia.

VIIII.

Quae ex paſta fermentata fiunt eſculenta, non efficiunt corpora ponderoſa, longe enim facilius perſpirant, quam rapae.

Generalior aphoriſmus: quod, quae facile fermentantur, etiam facile perſpirentur, id huius quidem fundamentum eſt.

X.

Vir ſanus occulte diei curſu tantum exhalat, quantum per aluum dimidio menſis, licet quotidie

die coctas, tamen et consistentes, faeces semel excernat.

Fallacia causae subest. Vir enim iste sanus, non propter hanc solam causam minus ponderat, quia multum exhalauit, sed et propter eam, quod vegeta fermentatione tot corpuscula aerea, quae spiritum vitalem dicimus, fuerunt euoluta, vt concepto tanto aere, corpus reddatur leuius, v. praef. §. 5.

XI.

Stomachus plenus, et vacuus minuunt perspirationem: plenus eam diuertit per ciborum corruptelam, vacuus eam trahit, vt impleatur.

Quam de vacuo habet ventriculo rationem, mihi non placet: ea potius est ratio, quod vacuo ventriculo, nulli euoluantur spiritus animales, sine quibus corpuscula non possunt expandi, adeoque nec perspirari.

XII.

Plenus, quando non absoluit coctionem, ex pondere cognoscitur: corpus enim tunc minus perspirat: vacuus vero flatibus impletur.

Vacuus ventriculus ideo impletur flatibus, quoniam, haud suppetente cibo aut potu, ipse liquor gastricus fermentatur, et in flatus mutatur.

XIII.

Flatus nil aliud est, quam rude quoddam perspirabile.

Rude perspirabile est perspirabile coniunctum, quod propter coniunctionem suam permeare poros nequit.

XIIII.

Robustus ciborum plenitudinem absumit per insensibilem perspirationem: minus robustus per

 vrinam:

vrinam: debilis magna ex parte per chyli corruptelam.

Id quod de debili habet, ita intelligendum esse videtur: chylus, si in debilibus corrumpatur, a natura vel per vomitum, vel per diarrhoeam, expurgatur.

XV.

Dum omittitur coena, vacuo existente ventriculo nulloque vrgente paroxysmo, retinetur perspirabile, & retentum fit acre, inde corpus ad calidas aegritudines praeparatur.

Aphorismus valet de iis, qui praeter consuetudinam omittunt coenam. In his enim anima spiritus animales dirigit ad ventriculum tamdiu, donec fermentatione vigente alios inde adscendere sentit, cumque nullos inde foenerari possit, directionem suam continuat, quo ipso vocare perspirationi nequit.

XVI.

Ieiunium quod reducit corpora ad minus pondus, sed corporibus insolitum, malum.

Debito enim priuat nutrimento.

XVII.

Cur sint qui fame pereant: si in vivo sanguis nunquam deficiat? quia versus ventris vacuum sanguis tendens relinquit cor.

Ego dicerem, quoniam instrumenta vtriusque animae (mentis et animae) non amplius suppeditantur.

XVIII.

Non solum incoctus cibus, vt quantus, reddit corpus ponderosius, sed etiam vt qualis, quatenus scilicet perspirationem impedit.

Ratio, paucis immutatis eadem est, cum ista, quam dedi-

dedimus ad XV. a cibo enim incocto pauci vel nulli spiritus eleuantur ad cerebrum, adeoque anima eo dirigendis suis spiritibus, semper incumbit.

XVIIII.

Dum leuior semetipso quis videatur factus, & non sit, valde bonum: id enim oritur a succis trium coctionum exacte coctis.

Effectus istius leuitatis equidem est ab exacta coctione, sed proximus tamen a multitudine vtriusque spiritus,

XX.

Dum tota die persentitur levitas, et corporis agilitas, praecessit chyli, et sanguinis coctio, et penitus exhalarunt tertiae coctionis recrementa.

Haec, etsi sint veteris medicinae terminis elata, vera tamen sunt, nostroque stylo, prima coctio verius fermentatio, reliquae duae digestiones dicuntur.

XXI.

Cibus incoctus, quo plenioris est nutrimenti, eo est deterior, vel quia efficit maius pondus, vel deteriorem corruptelam.

Deterior ista ideo corruptio est, quod ista facile in ventriculo bilescant, per nimiam fermentationem.

XXII.

Corpus maxime leue fit ex ciborum corruptela: liquida enim excrementa omnia magni ponderis.

Quod hic de ciborum corruptela habet, vel ita intelligendum, si corrupti euacuentur; vel, quod probabilius est, de corruptela per nimiam fermentationem: haec enim permultos euoluit spiritus, quibus corpus redditur leuius.

XXIII.

Vsus carnis suillae, et boletorum malus, tum quia haec non perspirant, tum quia non permittunt caetera edulia simul ingesta perspirare.

Haec perspirationem tantum impediunt cholericorum, et vi quidem sua emoliendi, qua ventriculum fermentationi, et hinc corpus perspirationi reddunt ineptius: sed sic alia quoque emollientia idem faciunt; ventriculis autem melancholicorum, valde prosunt ista omnia, eorumque augent perspirationem. Ego sane noui celeberrimum medicum, qui impense delectabatur esu carnis suillae, sanusque decrepitam attigit senectutem, vid. praef. § 9.

XXIIII.

Ex vsu carnis suillae, et bolitorum triente minus solito corpus magna ex parte perspirat.

XXV.

Melones adeo pauxillum perspirant, vt quadrantem circiter auferant perspirationis consuetae.

XXVI.

Retenta illorum perspiratio in vrinam, vel sudorem facessere solet.

Vtique.

XXVII.

Vuae, et ficus recentes pauxillum perspirant, et aliquantulum aliorum ciborum perspirationem impediunt, fortasse quia sensibiliter euacuantur.

XXVIII.

Illud genus edulii optime perspirat, et commode nurrit, cuius pondus in ventre non sentitur.

Nempe quod optime fermentatur: fermentatio enim

enim corpuscula subinde leuat, vt eorum grauitas sentiri nequeat.

XXVIIII.

Ciborum plenitudo magis nocet in otioso, quam exercitato: viscera enim illis grauantur quiete, exercitio vero liberantur pondere.

Ciborum plenitudo generat cruditates, h. e. corpuscula nondum satis digesta, quodsi talia deferantur ad artus, et hi motu exerceantur, digeruntur alieno loco, quae suis locis satis digeri nequibant.

XXX.

Ab eo cibo corpus optime perspirat, cuius faeces exeunt consistentes.

Scilicet feces istae consistentes ostendunt, liquidae pleraque fermentatione perfecta, in corpuscula animali corpori vtilia fuisse mutata, vt adeo non nisi crassa et fermentationi haud recludenda fuerint relicta.

XXXI.

Minus quam lactuca nutriet caro pulli, si de carne ea copia edatur, vt in liquidarum faecum corruptelam exeat.

Nam si cuiuscunque edulii tanta ingurgitatur copia, vt cibus conuertatur in cruditates, fieri nequit, vt corpus hinc nutriatur.

XXXII.

Ex ponderatione noueris, quando ieiunium fit salubre vel insalubre: erit salubre, si aliquid relinquebatur de hesterno edulio perspirandum, sin minus, insalubre.

Solida est haec obseruatio.

XXXIII.

Dum per diaetam corpus reducitur ad pondus, minus suo salubri minori, quod amittit de robore est irreparabile: quod vero detur minus, et maius salubre pondus, ex 64. primi, et ex 40, huius intelliges.

Assertum de robore irreparabili, nec Listero *placet, nec mihi: nouimus enim vterque exempla in contrarium.*

XXXIIII.

Si scitueris quotidie, quantum cibi tibi conueniat, scies diutissime virtutem, et vitam conseruare, idque ex eodem aphorismo intelliges.

Quantitas sola vitam longam haud praestat, obseruanda vel maxime etiam est qualitas ciborum, secundum temperamenta: etsi autem est quantitas et qualitas sit innoxia, adhuc expositi sumus periculo contagii.

XXXV.

Naturae robur non parum absumitur, dum coena modo est quatuor, modo sex librarum.

Quodsi enim modo quatuor est librarum spiritus pauciores euoluuntur; sin dein est sex librarum plures ad fermentationem et digestionem requiruntur, quam antea fuerunt euoluti.

XXXVI.

Illa cibi quantitas est saluberrima, dum a cibo corpus suis negotiis eadem agilitate vacat, ac si esset ieiunum.

Sola quantitatis obseruatio istam agilitatem haud efficit, sed requiritur praeterea adhuc, integritas oeconomiae animalis. Caeterum si haec non sit illibata,

fieri

fieri potest, vt vel optima quantitas corpus post pastum reddat segnius, quod experientia docet.

XXXVII.

Magis quoque grauatur ab octo libris cibi semel in die comestis, quam a decem tribus vicibus vnica die assumptis.

XXXVIII.

Illa cibi quantitas est vnicuique saluberrima quae sine molestia potest a virtute concoctrice vinci: vincitur, si quantum ingeratur, tantum absumatur: haec enim ex ponderatione dignoscentur.

Obseruanda est haec regula solidissima, et per medicinam staticam in vsum, si licet, deducenda.

XXXVIIII.

Illa cibi copia est ingerenda, quam natura potest coquere, digerere, et perspirare.

Si potest coquere, potest etiam digerere, et perspirare.

XXXX.

Si natura posset digerere centum libras edulii, et exporrigerentur nonaginta nouem, animal propterea cursu temporis destrueretur.

Hic aphorismus foetus est alicuius praeiudicii, quod auctor fouet. Postulo enim: corpus sanum persistere sine pinguedine posse, et cum eadem, sed firmo atque sana, quo dato, sequitur, corpus salua sanitate posse magis minusque nutriri: adeoque etsi libra nutrimenti decidat, istud non necessario morbis implicabitur. v. praef. §. 7.

XXXXI.

Tunc cibi boni succi diutissimam sanitatem tibi pro-

promittent, quando perſpirationis quantitas medium obtinebit locum inter exceſſum, et defectum; exceſſus poſt plenam coenam ciborum maxime perſpirabilium, noctis ſpatio, magna ex parte, ſolet eſſe quadraginta vnciarum circiter; defectus quatuordecim: Ille igitur cibi vſus, qui te ad viginti duas vncias, quae eſt medietas, transferet, certiſſimam ſanitatem, et longaeuitatem pollicebitur.

Conuenit hic aphor. cum aphor. LXIIII. Sect. I.

XXXXII.

Celſi ſententia non eſt omnibus tuta, vſus ſcilicet ſex rerum non naturalium modo parcos, modo nimios eſſe debere.

Celſi haec ſntentia vera eſt de temperamentis oſcillantibus, quale maxime eſt cochlericorum, v. S. I. aph. LXVIIII.

XXXXIII.

Corpora minori moleſtia reducuntur ad conſuetum pondus, ſi aſſumant quatuor ciborum libras in prandio, et quatuor in coena diſtanti, vt per ſit, quam ſex in prandio, et duas in coena.

Nam ſi par eſt vtriusque menſae diſtantia, par etiam eſt ſpirituum prouentus, qui ſi impar eſt, ſemel abundantia nocet, iterum defectu.

XXXXIIII.

Seipſum ſenſim deſtruit, qui ſemel in die *praeter conſuedudinem* comedit; comedat parum, vel multum.

XXXXV.

Corpus magis ponderoſum reddatur quatuor vnciis

vnciis cibi multi nutrimenti, qualis est caro porcina, anguillae, et pinguia omnia, quam sex vnciis cibi pauci nutrimenti, vt sunt pisciculi, pulli, auiculae, et alia id genus.

Scilicet. Nam nutrimentum est, quod pondus auget.

XXXXVI.

Cibus pauci nutrimenti si difficulter coquatur, id accidet solum in prima coctione; multi nutrimenti, in omnibus.

De cibis multi nutrimenti paulo aliter sentio: exhibent negotium cholericis in omni coctione, vt cum auctore loquar, sed melancholicis et sangineis in nulla.

XXXXVII.

Cibus exigui nutrimenti humectat, et lenit aluum, cito digeritur, et perspirationem dormientium et vigilantium facile iuuat.

Nam corpuscula exigui nutrimenti corpusculis constant minus expansis, quae hoc ipso, si sint aerea, alia aerea magis expansa ingredi, et corpuscula aquea constituere possunt, et sic humectare et aluum lenire; perspirationem autem haud promouent, sed quia minus nutriunt, ideo corpus manet leuius.

XXXXVIII.

Cibus multi nutrimenti stringit aluum, nisi corrumpatur; difficile coquitur, et parum perspirat.

Quia enim tarde coquitur ideo et excrementa tarde separantur, vt interea aluus videatur esse adstricta.

XXXXVIIII.

Vbi est difficultas coctionis, ibi tarditas perspirationis.

Anima

Anima enim coctioni, seu fermentationi intenta non potest vacare perspirandis corpusculis incongruis.

L.

Cibus non, vt fluidus, debet praemitti, sed vt melioris succi: pylorus enim non est in imo, vt in canibus.

Intelligo hunc aphorismum de exitu chyli per pylorum: vnde qui prius exit, non ideo fluidior est reliqua parte, sed melior, h. e. dulcior: dulcedine enim sua pylorum aperit.

LI.

Tria mala eueniunt ob ciborum varietatem: nimium comeditur; minus coquitur; et minus perspiratur.

Obseruatio vtilis gulonibus.

LII.

Tempus minoris perspirationis est, quando stomachus est plenus, et praecipue varietate eduliorum.

Vide supra schol. ad XV. et rationem mutatis mutandis applica.

LIII.

Qui euomunt coenam, statim tollunt stomachi molestiam, sed sequenti aurora sentiunt corpus ponderosius: Vomitus enim diuertit perspirationem, trahendo ad intra perspirabile. Quod vt acre lassitudinem & calorem, vt copiosum grauitatem facit.

Contingit his idem, quod qui coenam omittunt, vid. aph. XV.

LIIII.

Qui comedit magis quam oportet, alitur minus quam oportet.

Colligit enim cruditates, et hae cedunt excrementis.

XV.

Qui in iuuentute ſunt victus immoderati, ventriculum plus iuſto dilatant, quo ſit, vt in poſterum victu moderato magna cum difficultate vti poſſint.

LVI.

Qui ad ſtatum, et moderatum victum facile reduci cupit, vtatur eduliis pauci nutrimenti; ſic ventriculis cito ſe illo exonerans minori ſe accommodabit capacitati.

Per verba: minori ſe accommodabit capacitati, *intelligit auctor quod deinceps minorem capacitatem ſit adſciturus.*

LVII.

Quantum edendum, noueris, ſi pluribus diebus obſeruaueris, corpus a ſomno, ſine moleſtia, ad idem pondus reduci.

Nempe tantum impoſterum comedendum, quantum tunc aſſumſiſti.

LVIII.

Si poſt pleniorem coenam, corpus minoris ponderis, die ſequenti, reddatur, id eueniet vel ob corruptelam, vel quia irritatur natura ad expellendum vtile: quod eſt admodum nociuum: corpus enim praeparatur ad morbos, tum vtilia euacuantur, et cruda detinentur.

Scilicet propter ſenſibilem aliquam euacuationem.

LVIIII.

LVIIII.

Si coena fuerit octo librarum, et edulia in ventriculo corrumpantur, corpus die sequenti erit minoris ponderis, quam si coena fuisset trium librarum, et cibus non fuisset corruptus.

LX.

Edulia aptissima perspirationi non corrumpuntur, imo post nocturnas vigilias hominem conseruant sine lassitudine et grauitate.

Hoc certum est, quod, si perspiratio recte fiat, id sit indicio, recte factam fuisse coctionem seu fermentationem, quo ipso cibus non potuit fuisse corruptus; an vero ista edulia, quae infra aph. LXXXI, et LXXXII. ab auctore commendantur, talia sint, vt hoc praestent, alia est quaestio, de qua suo loco.

LXI.

Edulia non perspirantia, obstructiones, corruptelas, lassitudines, moestitias, et pondus efficere solent.

Si nempe non perspirent, ob vitium aliquod ventriculi.

LXII.

Illa est viuentis pessima conditio, dum facta ciborum concoctione, corpus persentitur onerosius solito, cum tamen sit minoris ponderis.

Haec pessima conditio, mihi videtur esse nimiae perspirationis effectus, quando et spiritus vitalis, vnde debet enasci animalis, et magna pars humorum perspiratur: sic enim deficiunt vires, seu spiritus animales, et aliquis se sentit solito grauiorem, deficiunt corpuscula nutritia, et hinc reuera est minoris ponderis.

LXIII.

LXIII.

Si quis cibi, vel potus nimietate vtatur, et sequantur euacuationes sensibiles, longe pleniores consuetis, corpus die sequenti fit solito levius.

Nihil est naturalius.

LXIIII.

Edulia liquida, data molis paritate, sunt ponderosiora solidis: liquida petunt fundum: solida supernatant: cyathus vini, seu iusculi est maioris ponderis, quam integer panis.

Ratio est quoniam in eduliis solidis expansior longe est mercurius, quam in fluidis.

LXV.

Si nimius potus a somno efficiat oculos lacrymosos, signum est corpus non perspirasse, vt par erat.

De hoc signo eiusque causa non satis sum persuasus.

LXVI.

Si post multam potationem sudes, vel multum meias; aut magnum robur, aut magna infirmitas indicantur.

Nempe robur. si sudor sit expulsus, infirmitas, si generatus.

LXVII.

Aquae potatio insensibilem perspirationem impedit, auget tamen sensibilem.

Impedit, dum paucos, vel saltem ignobiliores, spiritus animales praebet; auget sensibilem, si corpore concalefacto hauriatur: modus alibi fuit expositus.

LXVIII.

Potatio hisce saeculis in temperatis quoque est improportionata: cibus enim illorum solet esse 12. vnciarum circiter, potus quadraginta, & vltra.

Potationes nobis consuetas esse improportionatas aliquo respectu, largior, si nempe, qui victu vtatur tenui et simplici, quadraginta indies consumeret potando uncias; sed qui cibis vtuntur conditis et delicatis, potuque spirituoso, tantopere possunt ventriculi fermentationem accendere, vt in putredinosam degeneraret haud dubie, nisi multo potu, maxime aqueo, ei moderarentur.

LXVIIII.

In homine vtente moderato victu, perspiratio nocturna aliquando ascendit ad tres libras; in vtente plenissimo stomacho praeexistente vacuo & robusto, potest ascendere ad quinque libras.

Est obseruatio statica, de qua non dubitamus.

LXX.

Ieiunium corpus suo maiori pondere insignitum iuvat, mediocri nocet, minori longe magis.

Jeiunium nocet, dum liquorem gastricum satis purum et digestum fermentando corrumpit: quodsi vero ob nimiam voracitatem crudior sit iste liquor, fermentatione ieiunantis corrigitur.

LXXI.

Post longum ieiunium si corpus liberalius nutriatur, perspiratio redditur plenior solita, libram circiter.

Obseruatio pariter statica est, cuius ratio facile intelligitur.

LXXII.

Post immoderatum exercitium corporis, vel animi, statim vesci, malum: corpus enim defessum aegre perspirat.

Aegre perspirat, quoniam dispersis spiritibus animalibus, aegre fermentat, digeritque.

LXXIII.

Si sobrii, et in victu temperati, praemature moriantur, amici mirantur nouitatem, quia de perspiratione insensibili nil sciunt.

Auctor tacite sumit, omnes homines mori intercepta perspiratione: et sane hoc certum est, quod sub instantem mortem, nemo vegete perspiret, hinc vero concludendum minime est, quod interclusa perspiratio sit omnis mortis causa.

LXXIIII.

Cibus et potus nimius non solum retenti perspirabilis acrimoniam, sed etiam partium, praecipue non principum, prauos affectus, diu occultant; qui, dum corpora purgantur, vel inedia tractantur, derepente erumpunt, et in grauissimos affectus facessunt.

Occultant dictam acrimoniam ea ratione, quoniam vt retentum perspirabile fiat acre, spirituum digestio requiritur, eosdem vero spiritus etiam cibus potusque nimius sibi vendicant, eoque ipso ab ista digestione auertunt.

LXXV.

Medicus qui praeest rationi victus Principium, si nesciat quantum, et quando, quotidie perspirent, illos decipit et non medetur, et si iuuet, casu iuuat.

Graue quidem pronunciatum, ſed ſi durities verborum abſit minime reprobandum.

LXXVI.

A cibo, quatuor horis circiter, vix libram plurimi perſpirant, inde ad nonam duas libras, a nona ad decimam ſextam, vix libram.

Obſeruatio ſtatica eſt, quam libenter admitto, diuerſitatem vero perſpirationis ita concipio: aliquot poſt paſtum horis multum perſpirare haud poſſumus, quoniam, perſpirantur corpuſcula fermentatione ventriculi per neruos eleuata, oeconomiae animali haud quadrantia, quae fermentatione nondum ſatis adulta, vberius perſpirari nequeunt; iſta vero matura ſatis abundantius exhalantur; declinante demum fermentatione, non poſſunt non parcius euaporari.

LXXVII.

Tunc erit cibandi tempus, quando corpus reducetur ad illud pondus; ſalubre tamen, quo fruebatur paulo ante quam heſterno die ingeſſiſſet cibum: iſtud ſolus Apollo ſine trutina ſciet.

Haec quidem ἀκρίβεια nemini nocebit; multis vero aliquis etiam eius neglectus non erit damno: anima enim corporis ſui conſeruationi intenta, aucto aut remiſſo tono, facile iſtum neglectum reſarciet.

LXXVIII.

Sin vero nocturnae potationis pondus inſolitum, neque a robore concoctricis, neque a corruptela, die ſequenti tollatur, locum habent illa duo carmina.

Si nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, et fuerit medicina.

Versus allegati multiiuga potatorum experientia sunt comprobati, caus a haec esse videtur: potatio praecedens nocturna fermentationem nimis auxit, hinc perspiratione spiritus non solum abundantes, sed et necessarios profudit, quorum absentia postero die corpus affligit: itaque repetita mane potatio, isti defectui medetur.

LXXVIIII.

Si salubre corporis pondus a coena est ducentarum librarum, corpus, ob nimium coitum, factum minus salubre, erit centum nonaginta octo librarum circiter, quia virtus illa languidior impedit, ne duae alimentorum librae possint, saltem sine aliquo angore, in pondus salubre conuerti.

Nimius coitus corpus reddit leuius, tum quia spiritus expandit, tum et quoniam perspiratione sensibili et insensibili multa corpuscula exturbat.

LXXX.

Cibus facilis perspirationis facilius, et longe minori angore resarcit vires coeuntium collapsas, quam difficilis, seu multi nutrimenti.

Cibus nempe facilis perspirationis, est etiam cibus facilis fermentationis: at facilis omnis fermentatio multos exhibet spiritus, quorum praesentia, corpora fiunt leuiora, v. Praef. §. 6.

LXXXI.

Mustum aliquantulum turbidum, si in ventriculo coquatur, non solum perspirat, sed maxime iuuat aliorum eduliorum perspirationem: huiusmodi virtutis sunt calida flatulenta.

Valde dubito de hac musti virtute: id potius credo, leuitatem corporum, quae post assumptum mustum habe-

habetur, esse ab euolutis ex flatulentia musti corpusculis aereis, v. Praef. ib.

LXXXII.

Cepae, allium, caro veruecina, phasiani, maxime omnium succus Cyrenaicus (assa foetida) iuuat perspirationem eduliorum aegre perspirabilium.

Additi ab Auctore.

LXXXIII.

Cibus valde paucus a ventre (ventriculo) non amplectitur (ambitur): Inde non coquitur, non restaurat, non perspirat.

Si scilicet cibus tum sit paucus, vt capacitatem naturalem ventriculi ne quidem afficiat: hoc enim casu tonus ventriculi non succurrit fermentandis, adeoque fermentatio animalis fieri nequit, sed solum mechanica.

LXXXIIII.

Perspiratio insensibilis est excrementum tertiae coctionis: quare si non fiat prima, neque tertia fiet concoctio.

Neruos adscendentes ignorauit Sanctorius: *ego sum persuasissimus, quod tum primae tum tertiae coctionis sit excrementum.*

LXXXV.

Ob rigidam inediam, caput repletur, pulsant tempora, tenduntur hypochondria, brachiorum et crurum lassitudo fit.

Brachiorum et crurum lassitudo fit, quoniam nulli, loco consumptorum, accedere possunt spiritus animales: reliqua phoenomena flatibus debentur, in quos con-

conuertitur, propter inediam, fermentum ventriculi.

LXXXVI.

Exinanitio a cibi pauxillo, maior, quam a pharmaco, quod mouet quidem ſenſibilem, ſed inſenſibilem euacuationem diuertit.

Senſus eſt, quod paucitas cibi magis exinaniniat, quam medicina purgans, quoniam huius vſus perſpirationem inſenſibilem tollat. Auctor hic inſeruit ſuo praeiudicio, de immani euacuatione perſpirationis inſenſibilis, v. Praef. §. 5.

VXXXVII.

Ventriculo in horis matutinis vacuo ob omiſſam coenam, in pituitoſo valde iuuat (prodeſt) edulium ſiccum, vt biscoctum.

Scilicet, ne nimia ventriculi fermentatione corrumpatur liquor gaſtricus.

LXXXVIII.

Edulium, quatuor librarum circiter, ſemel in die ſumptum, ſi noceret, bis vel ter ingeſtum iuuaret: Plenitudo ventris euacuationem inſenſibilem diuertit.

Verus eſt hic aphoriſmus in iis, in quibus animae excretioni extraordinariae nihil fidendum eſt, ſed omnia vel mechanicis, vel ordinariis cauſis relinquenda ſunt. Hoc enim dandum auctori eſt, quod plenitudo ventriculi, atque debita perſpiratio, ſimul ſtare nequeant.

LXXXVIIII.

Nemo incidet in morbum, ſi ſedulo praeuideat, ne cruditatibus laboret.

Poteſt nihilominus incidere in contagioſum.

LXXXX.

Senes ter ſumere cibum in die, vt Antiochus, tutius eſt quam bis, vel ſemel: multum impedit perſpirationem.

Vid. Schol. aph. LXXXVIII.

LXXXXI.

Piſces in coena cur non ſumebat Antiochus? quia morantur perſpirationem: a ſomno fit vtilis perſpiratio, qua feriata vires langueſcunt.

LXXXXII.

Succi cucumeris frigiditas et craſſities in venis conſeruatur: imo alii ſucci praui, licet ſint coctu faciles, prohibendo perſpirationem, efficiunt malignas febres.

Talia ob ignobilitatem corpuſculorum id efficiunt, vt alia perſpiranda nobiliora, quibus iunguntur, eorumque particulas ſubinde in ſe admittunt, non poſſint ad exolutionem vſque expandi: quae retenta materiam febrium malignarum conſtituunt.

LXXXXIII.

Cibi corruptela cur efficit laſſitudinem? quia diuertit prſpirationem: Sed quomodo? quia facit coeliacum: Sed cur coeliacus laſſitudinem facit? quia vna cum excrementis exit aliquid prioris cibi bene cocti.

Tres hae quaeſtiones vnica reſponſione poſſunt expediri, nempe quia anima ſuos ad ſubigendum, vel euacuandum, corruptelam, conuertit ſpiritus.

LXXXXIIII.

Si quis corpore defeſſo eat coenatum lautum, a ſomno ſtatim carnes frigidae, et laſſitudines: a coena

coena tamen, duodecim horis circiter, emendantur omnia: quia tunc coctio, et perspiratio vtilis fit.

Ratio est, quoniam dum anima ad subigendam massam fermendandam suos reuertit spiritus, a perspiratione et artubus auertit, hinc sunt carnes frigidae, et lassitudines, post duodecim vero horas, spiritus a fermentatione eleuati, omnia resarciunt.

LXXXXV.

Cibus a violento exercitio nocet, tum quia non amplectitur, (circumdatur) tum quia perspiratum diuertit.

Non amplectitur ventriculus cibum, quoniam dictus amplexus debet ab animalculis fibrorum fieri, quae propter exercitium, subtracto spirituum pabulo facta fuerunt languida.

LXXXXVI.

Qui it coenatum animo perturbato, longe minus digerit, quam quietus et laetus.

Animus enim perturbatus reuocat spiritus ad sedem mentis, perturbata cogitantis.

LXXXXVII.

Potus inter prandium et coenam nocet: Sed si tantundem minus in coena potamus, tollitur nocumentum.

Noxa huius potus tanta non est, quanta videri poterat iis, qui vel coctionem in ventriculo agnoscunt, vel fermentationem pure mechanicam, talem nempe, qualis est extra ventriculum; sed nostra fermentatio animalis est, et quae ab immisso potu prorsus non turbatur, vel ad exiguum modo tempus.

LXXXXVIII.

Vomitus a coena debilitat, quia amouet alimentum; tum quia diuertit perſpirationem.

Recte.

LXXXXIIII.

Semel aut bis in menſe facto exceſſu in cibo et potu, die ſequenti licet ſenſibiliter non euacuet, minus ſolito perpendit. (propendit.)

Quia nempe natura, ab abundantia irritata, non ſolum exceſſum perſpiratione expellit, ſed et corpuſcula excedentibus proximiora.

C.

Victus vniformis caret beneficio illorum, qui ſemel vel bis in menſe excedunt: expultrix enim a copia irritata excitat tantum perſpiratus, quantum ſine Statica nemo crederet.

Hic aphor. explicat praecedentem.

CI.

In frigido corpore mel iuuat, quia nutrit, et perſpirat; in calido nocet, quia bileſcit.

Per frigidum corpus intelligendus eſt ventriculus, cuius fermentatio eſt iuſto remiſſior, per calidum contrarius. Emendat autem mel fermentationem debiliorem, dum corpuſculis conſtat valde nobilibus, v. Phyſ. D. L. III. C. X. §. 9. talia autem corpuſcula, fermentatione nimis debili, euolui nequeunt. Bileſcit in calido ventriculo, quoniam iſta corpuſcula, calore, haud difficile, mutantur in amara.

CII.

Nihil magis impedit perſpirationem, quam potus, dum fit chylus.

Sed

Sed ad exiguum tempus, vid. schol. ad XCVII.

CIII.

Iecur ob refrigerationem minus attrahit chylum, longe minus expellit perspirabile.

Sumit auctor id quod post inuenta vasa lactea falsum est, nempe iecur attrahere chylum. Interim obseruatio vera est, quod nempe, si iecur sit frigidius, perspiratio sistatur: scilicet iecur frigidum indicat ventriculum iusto validiorem, qui dum cibos corrumpit, eo ipso etiam perspirationem sufflaminat.

CIIII.

In homine sano aluus lubrica, vel fit vitiata coctione, vel chyli dispensatione, ob prohibitam perspirationem.

Annon etiam, si bilis fuerit vitiata, vel lympha, vel spiritus vitalis inutilis, per plexum mesenterii, ad intestina fuerit eiectus?

CV.

Bonae valetudinis pestis duplex; corpus ex toto tradere quieti; et comedere ante cibi praecedentis concoctionem.

Prior pestis interdum non adeo nocet, si sufficiens adsit excretio; posteriorem puto imaginariam; nam et experientia contrarium docet, et ratio ostendit, pristinum cibum cum noua remixtum, noua fermentatione vegetari, et tanto facilius subigi.

SECTIO IIII.

DE SOMNO, ET VIGILIA.

APHORISMVS I.

SOMNVS placidus adeo fauet perſpirationi, vt ſeptem horis quinquaginta vnciae cocti perſpirabilis in robuſtis ſaepe exhalent.

II.

Dormiens ſeptem horarum ſpatio occulte, ſalubriter, et ſine violentia, perſpirare ſolet duplo magis quam vigilans.

III.

Perſpiratio dormientis, quae cum multo ſudore fit, non eſt plenior quacunque inſenſibili perſpiratione, ſine ſudore.

Sudor nempe intelligendus eſt generatus, qui non niſi accidentaliter a corpuſculis aereis perſpirationis inſenſibilis differt.

IIII.

A ſomno nocturno corpus ſentitur minoris ponderis, tum ob vires auctas, tum ob exhalationem, ſaltem trium librarum circiter excrementorum.

Rectiſſime hic et obſeruat, et philoſophatur noſter.

V.

Somnus inquietus impedire ſolet trientem ſolitae perſpirationis.

Ratio in iactatione corporis, qua ſubinde refrigeramur eſt poſita.

VI.

In ſomno placido perſpiratio aliquando maior eſt, data temporis paritate, quam in exercitio violento.

Obſeruatio particularis eſt, quae reſpicit ſingularem conditionem temperamenti, et ventriculi, quodammodo etiam glandularum.

VII.

In ſomno matutino, ſed peracta prima coctione, libra perſpirabilium excrementorum horae ſpatio; non peracta, nec quadrans exhalare ſolet.

Ratio diuerſitatis eſt, quia nondum peracta actione, anima ſpiritus, vt ſubigat maſſam, ad ventriculum dirigit, et organis perſpirationis ſubtrahit.

VIII.

Quae impediunt ſomnum, impediunt quoque perſpirationem cocti perſpirabilis.

Aphoriſmus hic particularior eſt, quam vt aphoriſmi nomen mereatur: nam multi ſunt, qui cum dormire, etſi velint, nequeant, nihilominus grauiter ſudant, v. g. qui ab opio vigilant, ſudore pene diffluunt, nihil notius eſt, quam quod qui noctu terrentur ſpectrorum metu, ſudore haud parum madeſcant.

VIIII.

Somni breues fiunt ab acrimonia perſpirabilis retenti: perſpirabile vero ſaepe retinetur, quando natura aliis internis muneribus, plus ſolito, eſt occupata.

Hic quoque aphoriſmus pari paſſu cum priore ambulat: nam et ſomni breues fiunt a ſpirituum abundantia, curis, ab amore, a vindictae cupiditate.

X.

X.

Acrimonia perspirabilis retenti, vel saepissime petit caput, turbat somnum, et partium superiorum perspirationem diuertit.

Nempe caput petit per neruos vitales adscensus 660, 656. quo ipso per neruos laterales spiritus animales ad sedem mentis promouet, somnumque impedit, et cum anima sic ad excretionem acrimoniae disponatur, etiam perspirationem diuertit.

XI.

Si quis a somno sentiat brachia dolentia, vel plus solito defatigata, significat corpus esse maioris ponderis, quam natura diu ferre possit.

Non solum brachia, sed et alios artus.

XII.

Qui dormiunt pedibus ad coxis detectis, noctis spatio libram perspirabilis exhalare prohibetur.

Quamuis etiam aliae partes detegerentur, eundem tamen effectum insecuturum putarim.

XIII.

Perennis in lecto corporis agitatio magis agitat, quam velox cursus: in motu enim currentis, solum musculi infernarum partium corporis; in motu iacentis, musculi fere vniuersi corporis mouentur.

Comparationem hanc admittere nequeo, nisi eo casu, qui vix vnquam contingit, nempe si quis iugiter ex vno latere volutaretur in alterum.

XIIII.

Magis prohibetur perspiratio in dormientibus ab

ab austrina aura frigidiuscula, quam in vigilantibus ab ingenti frigore.

Ratio est, quoniam in dormientium partibus perspirantibus spiritus absunt animales, non item et ex partibus vigilantium.

XV.

Si somnus nocturnus minor solito sit, exhalatio cocti perspirabilis imminuitur, crudi vero augetur.

Quid sit perspirabile coctum atque crudum auctori nostro, non tam facile potest diuinari, quoniam crudum et perspirabile fere inuoluunt contractionem: sed hic aphor. indigitare videtur, quod coctum perspirabile absoluatur corpusculis contractione sua exolutis crudum autem expansione separatis.

XVI.

A cibo facilis perspirationis, corpora potius debilia, quam ponderosa: a cibo vero difficilis, et debilia et ponderosa fiunt.

Nempe cibus facilis perspirationis, est flatulentus, vid. supra, hic suppeditat multum aeris, qua de causa potius fiunt leuiora, quam ponderosiora; sed et fiunt debilia; nam flatulentus iste spiritus, eo ipso dum est flatulentus, particulas radiantes continet nobilitate sua oeconomiae animali haud sufficientes, vnde est debilitas; cibus vero difficilis coctionis paucos praebet spiritus, vnde fit, vt corpora et ponderosa fiant et debilia.

XVII.

Perspiratio a somno facta differt specie ab illa, quae in vigilia: prima est coctorum perspirabilium sine acrimonia, et cum virium leuamine; secunda

cunda est crudorum, acris, violenta, et cum labore.

De perspirabili cocto atque crudo v. schol. ad XV. de iis, quae specie differant, non dicamus hoc loco: caeterum et hic aphor. confirmat istam acceptionem; quam schol. all. diuinauimus.

XVIII.

Duplo magis dormiens perspirat vigilante. Hinc illud famosum: *Duae horae quietis in vigilante perinde iuuant, ac vna somni.*

Vigilantis enim spiritus, qui perspirationi inseruire poterant, motui impenduntur.

XVIIII.

Perspirationem insensibilem, cursu septem horarum, in dormiente inueni in multis esse quadraginta vnciarum circiter, in vigilante viginti.

Obseruatio solers et proba.

XX.

Qui vacuo ventriculo it cubitum, ea nocte tertiam partem minus more solito circiter perspirat.

Eodem loco habenda obseruatio: rationes vtriusque ex antecedentibus patent.

XXI.

Biliosi, qui eunt cubitum stomacho omnino vacuo, (eorum) venter et caput implentur crudis, pulsant tempora, eliquantur carnes, tensiones vehementes circa brachia et manus oriuntur, excitatur aliquando morsus cordis, vertigines, et epilepsiae, vt accidit Diodoro.

Nempe enim talium liquor gastricus fermentatione

nimia

nimia mutatur in flatus, vnde sunt omnia in aphor. recensita mala, quae vero hoc loco demonstrare nimis foret prolixum.

XXII.

A solito maiori perspiratione, plenioris coenae vsus semper somnum longiorem, et iucundiorem, pollicetur.

Quoniam videlicet a solito maiori perspiratione plures spiritus fuerunt dissipati, plures longiore somno sunt recolligendi.

XXIII.

Perspiratio minor solito praenuntiat somnum inquietum, et noctem molestam.

Natura enim, seu anima, conuertitur ad id expurgandum, quod ab antecedente adhuc restat die.

XXIIII.

Si a breui et implacido somno carnes frigidae inueniantur, et inde febricula succedat, id in debilibus mortem, in robustis morbi longitudinem, magna ex parte, praenuntiat.

Dum auctor addit: magna ex parte, *multiiugam suam experientiam testatur: alioquin enim nouimus huiusce casus exempla, quae nec febricula, nec mors, nec morbi longitudo insecuta est.*

XXV.

Lecti mutatione somnus implacidus, et perspiratio minor sit: insolita enim, licet meliora, corpus et animum laedunt.

Obseruatio solidissima: ratio alibi 1654, et 1693. reddita; auctoris vero adducta causa minuta et exilis, quin prorsus falsa est.

XXVI.

Magis ſomniant in lecto inſolito, quam in conſueto iacentes.

Multa enim inſomnia ſunt a materia perſpiranda, nondum perſpirata, quae facilius colligitur in lecto inſolito, quam conſueto.

XXVII.

Qui dormiunt, et non ſomniant, bene perſpirant, et verſa vice.

XXVIII.

Somnus a cibo, quatuor horis circiter, eſt vtilior: natura enim tunc minus eſt occupata prima concoctione, melius remittit, quod eſt amiſſum, et melius perſpirationi fauet.

Experientiae non ſatis conſonat aſſertum: ſunt enim homines, qui inuita Schola Salernitana, *ſtatim poſt cibum ſomno non ſine euphoria fruuntur, et qui hora quarta dormire nec volunt, nec poſſunt. Etſi autem perſpiratio iſta, hora quarta, accedente ſomno, fiat vegetior, inde tamen haud ſequitur, iſtum ſomnum eſſe ſalubriorem, quoniam et nimis perſpirare poſſumus.*

XXVIIII.

Si a coena quinque horis ſomno illico excitatum perpenderis, vix mediam libram; ſi octo horis, tres libras perſpiraſſe inuenies.

Obſeruatio eſt ſtatici noſtri experientiae danda.

XXX.

Somno ſolito breuiore ſemper aliquid perſpirationis prohibetur, quod niſi, ſequentibus diebus, pleniore perſpiratione compenſetur, imminet febris periculum.

Prius aphorismi membrum est indubium; posterius nimis determinatum: nouimus enim exempla, vbi febris non fuit insecuta, sed morbus pituitosus.

XXXI.

Retenta aliqua perspirationis consuetae parte, vel die sequenti, a prandio, somno rapimur, et horae spatio libram circiter perspiramus, vel nocte sequenti tanto longior fit somnus, quanto magis solito expedit perspirare: vel in sensibilem crisim, vel in morbum labimur.

Oppositio satis est accurata: obseruationem comprobat experientia.

XXXII.

A somno oscitatio et artuum protensio, indicant corpus maxime perspirare, sicuti dicitur de gallis se se alis ante cantum percutientibus.

XXXIII.

Oscitationes et artuum extensiones, quae statim a somno contingent, ex copia perspirabilium, ad expulsionem optime praeparatorum, excitantur.

XXXIIII.

Corpora oscitatione et pandiculatione horae dimidiae spatio magis perspirant, quam tribus horis alterius temporis.

XXXV.

Qui aegris dant serapia, vel medicamenta, horis optimae perspirationis, quae solet esse a somno duarum horarum spatio, laedunt: horis vero sequentibus, prosunt.

Aphorismus intelligendus est de medicamentis pur-

gantibus, vomitoriis, et diureticis, de aliis v. g. diapnoicis, antispasmodicis, minime valet.

XXXVI.

In paroxyſmis pandiculationes, et oſcitationes, non ſignificant caloris concentrationem, ſed excretionem acrium copioſorum perſpirabilium retentorum.

Opinio quam refutat, videtur veritati eſſe propior, quam ipſa auctoris ſententia.

XXXVII.

Hora dormitionis meridianae a cibo corpora, aliquando liberam ſelibram excrementorum occultae perſpirabilium excernere ſolent: libram, ſi aliquid perſpirationis heſternae diei retentum ſit: ſelibram, ſi nihil.

Obſeruatio ſtatica eſt: minus autem corpora excernunt, ſi aliquid heſternae perſpirationis fuerit relictum, quoniam talia corpora quodammodo aegrotant.

XXXVIII.

Si aliquid heſternae perſpirationis ſit retentum, et per ſomnum meridianum illud omnino non excernatur, ſtatim a ſomno perſentitur magnum capitis pondus; magnusque dolor grauatiuus.

Retentum iſtud eſt ſpiritus vitalis ineptus, ob magnitudinem vero ſuam in nervos adſcendentes aſſumtus, et ad cerebrum prolatus, ibique expanſus, qua ipſa expanſione dolorem grauatiuum efficit: eſt adeo vere flatus aliquis cerebri.

XXXVIIII.

Si quatuor horis a ſomni initio cibus corrumpatur,

patur, ſtatim haec duo mala ſe inuicem conſequentia contingunt: prohibita perſpiratio, et vigilia.

Prohibetur perſpiratio, quoniam anima intenta eſt corrigendae fermentationi, quo ipſo dum ſpiritus ſuos animales ad ventriculum vrget, animales mentis ſimul commouet, eiusque ſomnum impedit.

XXXX.

Nulla cauſa ſaepius ſomnum interturbat, quam ciborum corruptela: id efficit quae eſt inter ſtomachum et cerebrum ſympathia.

Haec ſympathia ſemper fuit obſcura, nunc autem per neruos adſcenſus clara cognoſcitur.

XXXXI.

Somnus hyeme vtilior, quam aeſtate, non quia ventres ſunt calidiores, vel ſomni longiſſimi; ſed quia ante diluculum corpora fiunt actu calidiora, et vt talia maxime perſpirant, aeſtate vero frigidiora.

Ratio dari poteſt longe facilior: nempe quoniam hyeme corpora, propter frigidum aerem, parum perſpirant interdiu, noctu tanto magis tempore ſomni perſpirare debent: contrarium contingit aeſtate: vt adeo hoc tempore ſi nimius ſit ſomnus, etiam nimis perſpirare poſſint.

XXXXII.

A ſomno diſcurſus puritas et corporis agilitas ſignificant, corpus illa nocte ad minus tres libras magna ex parte perſpiraſſe.

Quid hic ſignificet diſcurſus puritas, *non adeo liquet; forte, auctor voluit indicare vocis puritatem, quaſi*

quasi a somno non satis sit pura, indicio est, fauces a pituita obsideri.

XXXXIII.

A somno meridiano capitis leuitas indicat, nihil perspirationis hesternae diei fuisse retentum.

Significat, aut nihil fuisse retentum, aut somno meridiano excretum, vid. aph. XXXVIII.

XXXXIIII.

Somnus externas et internas partes vniuersas humectat, quia attenuat perspirabile, et valde attenuatum per omnia membra illud dispensat.

Somni tempore corpus alluitur a corpusculis aereis valde expansis: exhalantia corpuscula aerea sunt nobilia et valde contracta, quae facile intrant illa, et corpuscula constituunt aquea: haec non externe solum humectant corpus, sed et in poris generata, et vasa venarum capillaria subeundo, ad interiora reducta, interne.

XXXXV.

Vigilia mouet a centro ad circumferentiam sanguinem, qui est minus praeparatus ad perspirationem, quam in somno correptis.

Sanguis, tempore vigiliarum, minus praeparatus *est ad perspirationem, quoniam omnis perspiratio est effectus fermentationis et digestionum, hae vero tempore vigiliarum non tam bene procedunt, quam tempore somni.*

XXXXVI.

Somno concentrantur humores, vnitur calor influens innato, aufertur sitis, nisi praedominetur bilis, fit conuersio sanguinis in secundas humiditates, et corpora leuiora fiunt.

Con-

Concentrantur humores, *h. e. contrahuntur, quia nempe spiritus animales in nervis recedunt, vt adeo expandi alluentes humores nequeant:* vnitur calor influens, *nempe particulae radiantes ab anima ad glandulas immissi innato, nempe particulis ipsarum glandularum:* aufertur sitis, *nempe quia somnus humectat aph. XLIIII.* fit conuersio sanguinis in secundas humiditates, *nempe saliuam, lympham, bilem, quos auctor secundas dicit, quoniam communi opinione putantur ex sanguine fieri:* corpora fiunt leuiora, *quoniam tempore somni et fermentatio et digestio melius procedunt.*

XXXXVII.

Somno animales, vigilia vitales et naturales, languescunt.

Somno animales spiritus languescunt, *quoniam a peripheria corporis in neruos recedunt*; vigilia vitales languescunt, *quoniam instrumentum animae sunt, quae noctu securius opus suum peragit.*

XXXXVIII.

Vigilia animales roborantur, vitales et naturales languescunt.

Vigilia animales roborantur, *quoniam ad peripheriam corporis a mente protenduntur.*

XXXXVIIII.

Per somnum magis interiora incalescunt, ipsaque magis leuiora fiunt. Per vigiliam magis exteriora incalescunt, ipsaque magis leuiora fiunt.

Quia nempe spiritus animales tempore somni recedunt, tempore vero vigiliarum accedunt ad corporis peripheriam.

L.

Per nimium somnum interiora et exteriora frige-

gescunt, humores impinguntur, redduntur imperspirabiles, et corpora ponderosiora fiunt.

LI.

Corpora biliosa per nimium somnum valde laeduntur, non quia recrementa tertiae coctionis fiunt imperspirabilia, sed quia fiunt mordacissima, feriuntque deinde caput, et alia viscera.

LII.

In dormientibus, stragulis detectis, magis impeditur perspiratio, quam in vigilantibus, vestibus denudatis; cum ob quietem dormientium, tum quia calor externarum partium refugit ad intra.

LIII.

Insolita vigilia reddit corpora primis diebus ponderosiora et debiliora: ponderosiora, quia post euacuationem excrementorum perspirabilium relinquitur crudus succus per se, et per accidens ponderosus; debiliora, quia vbi est cruditas, ibi non fit conuersio, et per consequens virtutes languescunt.

Ponderosiora, *quoniam perspiratio aeque bene procedit*; debiliora, *quoniam spiritus non aeque bene euoluuntur.*

LIIII.

Si somnus post vigiliam immoderatam fuerit septem horarum, perspiratio erit maior consueta ad libram circiter.

Perspiratio maior erit consueta, *quoniam materia perspirabilis, etsi hactenus non fuerit exoluta, leuius tamen cum suo corpore cohaeret, vt dato somno, protinus vbertim expediatur.*

LV.

LV.

Vigiliae perseuerantes reddunt corpora minus ponderosa, non ob maiorem perspirationem, vel euacuationem sensibilem, sed quia quantum amittitur pinguedinis et carnis, tantum non remittitur.

LVI.

Horis matutinis, corpus est et sentitur minus graue; est, quia, per somnum praecedentem, tres librae excrementorum perspirabilium exhalarunt: sentitur, tum quia est leuius, tum quia per coctionem ciborum facile perspirabilium, auctae sunt vires.

Vera est obseruatio, verae quoque sunt causae allegatae.

LVII.

Corpus vigilia insolita reddi potest maioris ponderis, si cibus, quo alitur, sit perspirationi ineptus.

LVIII.

Tam copiosa est corporis exhalatio in dormientibus, vt non solum aegri cum sanis cubantes, sed et sani inter se, bonas vel malas dispositiones sibi ipsis inuicem communicent.

Verissima est haec obseruatio, et coniugibus disparis temperamenti maxime notanda: ratio in aequatione aethaerea disparium corpusculorum est posita.

Additi ab auctore.

LVIIII.

A cibo somnus, a somno coctio, a coctione vtilis perspiratio.

Sunt hae omnes quidem verae causae, sed non adaequatae.

LX.

Diacydonium non statim a coena, sed post primum somnum, excitat somnum, dummodo non superbibatur.

Rationem docet aphor. sequens; quod vero non primum excitat somnum, sed eum, qui sequitur primum, ea causa est, quoniam ad primam fermentationem, quae somnum promouet 1327. tonus naturalis sufficit, post deinceps vero in multis hominibus etiam artificiali tono, per diacydonium, cinnamomum et similia, est opus.

LXI.

Diacydonium, cum cinamomo, roborat stomachum, roborato semper somnus fit.

Roborato stomacho continuatur fermentatio, quae alioquin, haud continuaretur; continuata fermentatione continuandus spirituum affluxus est, quo non cessante, pergit subtractio spirituum, a quo somnus oritur.

LXII.

Modicum vini generosi, et allium, conciliant somnum et perspirationem: si vero plus iusto sumantur, vtrumque prohibent: perspirabile tamen in sudorem conuertunt.

Modicum vini conciliat somnum, quia fermentationem auget, hinc et promouet perspirationem: quod vero plus iusto sumtum semper prohibeat somnum, eius certe contrarium experientia vel millies docet, nihilominus haud nego, quod perspirationem prohibere possit. De allio quod habet noster, id quidem concedam de temperamentis melancholicis, minime vero de aliis, v. Praef. §. 9.

LXIII.

Ille vere longaeuus, qui quotidie bene concoquit, et digerit: coctio fit somno, et quiete; digestio vigilia et exercitio.

Recte. Nam concoctione et digestione omnes perficiuntur humores; quibus recte se habentibus, frequens saltem moriendi abest causa, etsi non omnis. Quod digestio exercitio et vigilia fiat, id quidem assertum non prorsus est reiectaneum, quoniam illa digestio, quae circulatione humorum fieri solet, vigilia et exercitio peragitur; coeterum maior digestionis pars somno et quiete absoluitur.

LXIIII.

Lassitudo a somno, si solito exercitio tollitur, defectus erit in digestione, non in concoctione.

Scilicet vitium istud exit immediate a digestione, remote nihilominus etiam a concoctione, seu fermentatione: nam vt constante fermentationis rectitudine, fiat praua digestio, non nisi rarius fieri potest.

LXV.

Dum a somno surgimus cum solito pondere, sed cum maiori lassitudine, haec, nisi solito exercitio tollatur, cruditatum cumulum, cibi corruptelam, vel nimium coitum, significat.

Lassitudo corporis vt plurimum quidem est a defectu spirituum, rarissime tamen etiam poterit esse ab abundantia eorundem, quod exempla ebriorum docent, quo solo casu exercitium tollit lassitudinem: cruditates vero (v. g. acidae) et corruptela aliae, vt et coitus nimius, spirituum defectum indicant.

LXVI.

Somnus meridianus insolitus viscera omnia laedit, hebetatque perspirationem. *Atten-*

Attendendum est epitheton insolitus: *solitus enim somnus meridianus plus prodest, quam nocet: insolitus autem ideo nocet, quoniam plus debito et solito perspiratur.*

LXVII.

Lassitudo post somnum tollitur iis, quae facilem perspirationem reddunt: haec sunt, ieiunium, exercitium, vigilia et ira.

Ieiunium nempe id consumit, quod in ventriculo remansit; exercitium, vigilia, et ira, id quod haeret in partibus vtroque remoto, liberior euadit perspiratio.

LXVIII.

Somnus strato et laxo corpore nocet: contracto iuuat: viscera vnita coctionem habent facilem; laxa difficilem.

Stratum et laxum corpus auctor videtur pro synonymis habere, eique opponere contractum.

LXVIIII.

Sanis, si a somno sudor frigidiusculus accidat, minus iusto perspirant, et temporis cursu si idem accidat, fiunt podagrici.

Sudor iste frigidiusculus indicat corpuscula valde nobilia et seminalia quae sunt ea ipsa, quae podagrae constituunt materiam.

LXX.

A nimio somno, et nimio meri potu suffocantur vires; a nimia vigilia et exercitio resoluuntur: haec omnia coctionem diminuunt, et diminuta cessat vtilis perspiratio.

SECTIO

SECTIO V.

DE EXERCITIO, ET QVIETE.

APHORISMVS I.

In motu violento corpus occulte minus perſpirat, quam in aurora, poſt nouem vel decem horas ab aſſumpta coena.

Occulte minus perſpirat, quoniam ſpiritus animales, ad fermentationem et digeſtionem neceſſarii, rapiuntur ad partes.

II.

Quod in motu violento per poros euacuatur, eſt ſudor et perſpirabile occultum: ſed vt violentum magna ex parte eleuetur ex incoctis ſuccis: raro enim tantum cocti perſpirabilis in corpore colligitur, quantum per violentiam euacuatur.

Sudor nempe non generatus, ſed expulſus 1453. dum a motu violento quaedam ſeri corpuſcula magis expanduntur aliis, eoque ipſo exoluuntur.

III.

Sudor ſemper eſt a cauſa violenta, et vt talis, (ſicut ſtatica experimenta docent) impedit coctorum perſpirabilium occultam excretionem.

Effatum auctoris minime valet et ſudore generato, v. g. morientium, in magno aeſtu frigida bibentium, chronicis morbis laborantium; ſed ſolum de ſudore expulſo, nec eo quidem omni, quoniam et natura ſola digeſtione, ſine omni violentia, expellit corpuſcula aquea.

IIII.

IIII.

Longe magis perſpirat corpus in lecto quieſcens, quam in lecto frequenti et crebra agitatione circumuolutum.

V.

Longo itinere minus defatigantur hilares et iracundi, quam timidi et moerentes: illi enim magis ſalubriter, hi vero minus perſpirant.

Mens enim bilaris et iracunda emicat, timida et moerens remicat v. 1397. emicatio propellit ſpiritus, h. e. vires, remicatio minus.

VI.

Corpora, quae a nimio exercitio illico cibantur, laeduntur; quia, vt defeſſa et cibo grauata minus perſpirant.

Nam ſpiritus poſt eiusmodi motum non poſſunt non deficere, quibus deficientibus, fermentatio ventriculi non rite procedit.

VII.

Exercitium poſt ſeptimam vſque ad duodecimam horam ab aſſumpto cibo, magis reſoluit inſenſibiliter, horae ſpatio, quam tribus horis alterius temporis.

Per τὸ reſoluere, intelligo vires imminuere, quod ideo poſt ſeptimam ad duodecimam, ab aſſumto cibo, horam, et copioſius fit et vberius, quoniam eo tempore vterque ſpiritus, a ſuo corpore ſeparatus, ad diſploſionem per motum, ſine vlla reſiſtentia, eſt aptus; cum antea cum corpore ſuo adhuc coniunctus, iſti diſploſioni adhuc multum reſiſteret.

VIII.

Euacuatio inſenſibilis, quae ſit ab exercitio violento,

lento, impedit, ne succeſſiue remittatur, quod amittitur: imo ſi eadem perſeuerauerit violentia, corpus reddetur adeo leue, vt in pluribus de futura tabe verendum ſit.

Exercitium enim violentum rapit ſpiritus animales ad artus, adeoque a glandulis, vbi corpuſcula nutritia praeparantur, diuertit, quo ipſo multum nutrimenti exoluitur ſeu amittitur, parum reſtituitur, ſeu remittitur.

VIIII.

Exercitio corpora leuiora fiunt: omnes enim partes, praecipue muſculi, et ligamenta motu ab excrementis purgantur, perſpirabile ad exhalationem praeparatur, ſpiritus tenuiores fiunt.

Rationibus auctoris addo, quod non ſolum partes ab excrementis purgentur, ſed et, quod laudabilia corpuſcula exoluantur. Quod de ſpiritibus habet tenuioribus, intelligendum eſt de vitalibus, qui exercitio magis expanduntur.

X.

Motus praeparat corpora ad excretionem excrementorum ſenſibilium et inſenſibilium: quies magis ad inſenſibilium.

Si ſcilicet iſta excrementa inſolita expanſione indigeant, qualia ſunt maxime excrementa melancholicorum.

XI.

Si corpus a coena in lecto quieuerit decem horarum curſu, optime perſpirabit: Si adhuc diutius quieuerit, ſtatim incipiet diminui tum ſenſibilis, tum inſenſibilis excretio.

Nempe

Nempe diminuetur vtraque excretio, quia post illud tempus non multum superest, quod excerni possit.

XII.

Quies longa efficit corpora aegrotantia ponderosiora, tum quia perspirabilia excrementa motu ad excretionem praeparantur; tum quia quiete, cibi et potus, si insoliti sint, vel debito copiosiores, vt in aegris accidit, non digeruntur, et inde omnia mala, et saepissime mortes eueniunt.

Recte hic se habet tum obseruatio, tum demonstratio.

XIII.

Si diu iacenti dolores pedum superueniant, remedio est ambulatio: si iter facienti, quies.

Diu enim iacenti si superueniant pedum dolores, indicio est, in pedibus haerere materiam excernendam quam ambulatio expellit; iter autem facienti si superueniant, indicio est, spiritus animales deficere, quos restituit quies.

XIIII.

Duo sunt exercitia, alterum corporis, et alterum animi: corporis, euacuat sensibilia magis, et praeccipue cordis et cerebri, vbi sedet animus.

Exercitium corporis consistit in artuum motu insolito, exercitium vero animi in affectibus; quod vero motus magis euacuet excrementa sensibilia, de eo quidem adhuc dubito.

XV,

Nimia animi quies magis prohibet perspirationem, quam corporis.

Nam quiete corporis spiritus particulariter haud mouentur, quiete autem animi vniuersaliter.

XVI.

XVI.

Animi exercitia, quae maxime faciunt exhalare spiritus, sunt ira, pericharia, timor, et moestitia.

Ira enim et pericharia exoluunt spiritus vitales, expandendo; timor et moestitia, contrahendo.

XVII.

Corpora in lecto quiescentia, vehementi animi motu agitata, vt plurimum magis resoluuntur, et levioris ponderis fiunt, quam si animo placido, cum vehementi corporis motu, sicut fit pilæ ludo, agitarentur.

Resoluuntur nempe, et leuioris ponderis fiunt, quoniam in lecto dum pori sunt aperti, nihil remoratur materiam perspirabilem, ab affectu agitatam; in motu autem corporis, alluens aer frigidus eam semper paululum retardat.

XVIII.

Exercitio nimio excrementa primae et secundae coctionis, magna ex parte, per totius corporis ambitum dispensantur; ideo aluus exiccatur; corpora tamen fiunt leuiora, quia longe maior est euacuatio insensibilis, quam excrementorum crassorum excretio per aluum facta.

Dispensantur eo, quoniam hoc casu partes et humores in ambitu corporis sunt magis expansae, quam partes internae, omnia autem fluida eo mouentur, vbi maior est expansio.

XVIIII.

Exercitium animi, et corporis, violentum, reddit corpora leuioris ponderis, efficit velocem senectutem, et mortem praematuram minatur; ci-

tius enim ex Philoſopho moriuntur exercitati, quam non exercitati.

Reddit leuioris ponderis, *quia multum perſpiratur*; velocem ſenectutem et mortem praematuram minatur, *quia corpuſcula ita expandit, vt expandi vlterius nequeant, quo ipſo mors aetherea inſtat.*

XX.

Exercitium violentum a corpore, cibo, vel crudo ſucco, referto, aufert pondus ſenſibilium excrementorum minus ſolito: inſenſibilium fere nihil.

Exercitium violentum ſpiritus impellit ad fibras, non ad glandulas, vbi et fit digeſtio et ſeparatio excrementi, tum ſenſibilis, tum inſenſibilis: et quamuis quaedam fluida viſibilia violenter ſeparentur, excrementa tamen in glandulis ſeparanda relinquuntur.

XXI.

Exercitio corpus minus perſpirat, magis et magis lubrica redditur aluus.

Ratio huius aphoriſmi in praecedente ſcholio latet, de lubrica aluo.

XXII.

Frictiones & cucurbitulae in refertis, crudis ſuccis, impediunt perſpirationem.

Spiritus enim perinde frictionibus et cucurbitulis auocantur ab officinis fermentationis et digeſtionis, vnde fit, vt ſucci crudi augeantur, perſpiratio vero imminuatur.

XXIII.

Tunc exercitium eſt ſaluberrimum, quando poſt factam primam et ſecundam coctionem corpus reducitur bis in die ante cibum ad conſuetum pondus.

Exer-

Exercitium quidem hoc tempore institutum peraeque auocat spiritus ab officinis fermentationis atque digestionis, sed et non amplius tanta vbertate necessarios: caeterum quaedam excrementa in ambitu corporis haerentia exterminat.

XXIIII.

Natatio statim post exercitium violentum, mali: valde enim impedit perspirationem.

De hoc vix potest dubitari.

XXV.

Exercitium violentum, vbi spirat ventus, malum.

XXVI.

A vento adiapneustia: a motu acrimonia.

A vento adiapneustia, *quoniam ventus occludit, aut saltem coarctat poros:* a motu acrimonia, *quia motus spiritus ab officinis digestionis arcet: omnes autem humores imperfecte digesti acrimoniam contrahunt.*

XXVII.

Equitatio respicit magis perspirabile partium corporis supra lumbos, quam infra; inter autem equitationes, tolutans saluberrima, sicut succussans insaluberrima.

Equitationis maxima vtilitas est in morbis phthisicis, et hecticis, vbi in quibusdam glandulis est nimia, nempe inflammatoria, et vlcerosa, digestio, quam motus quidem omnis imminuit, maxime vero equitatio, propter continuam musculorum tensionem, praecipue si equitatio sit tolutans, qua tensione spiritus a locis nimiae digestionis auertuntur.

XXVIII.

Vectio in lectica, nec non in cymba, corpora minus disponit ad debitam perspirationem, quam deambulatio.

Hi aphorismi omnes ita sunt intelligendi, ut semper respiciatur aphor. XXIII. dein attendendum, quod auctor hic loquatur de debita *perspiratione, cumque nimiam perspirationem agnoscat aph. XXXVI. et exercitio corpus minus perspirare aph. XXI. asserat, per debitam perspirationem moderandum, non incitandum. Cum ergo moderata digestione, etiam temperetur perspiratio, et tensio musculorum isti digestioni moderetur, patet iis gradibus prodesse exercitium, quibus augetur et minuitur tensio, adeoque primas deferendas esse equitationi; secundas deambulationi et vectioni in curru; tertias vectioni in lectica et cymba.*

XXVIIII.

Cymbae et lecticae motus, si diu duret, saluberrimus, tunc solum ad debitam perspirationem mirifice disponit.

Vid. schol. praecedens.

XXX.

Vectio in curru omnium violentissima est: non enim solum perspirabile incoctum exspirare facit, sed etiam solidas corporis partes, et maxime renes, offendit.

Currus auctor intelligit vulgares, de nostris enim qui non nisi gradu differunt a lecticis, id minime valet.

XXXI.

Saltus primo vires ad intra trahit, deinde ad extra

extra cum impetu propellit, et cum violentia coctum simul cum incocto expellit.

Saltu, seu saltatione, profunde inspiramus, sic magna celeritate sanguis ex pulmonibus repellitur ad cor, sic circulatio sanguinis augetur, sic calor, sic expansio, adeoque et exolutio eorundem, siue sint cocta, siue incocta.

XXXII.

Disci exercitium compositum ex motu moderato et violento, deambulatione scilicet et agitatione brachiorum, perspirationi conducit.

Obseruationi, et rationi, nihil adiiciendum existimo.

XXXIII.

Tripudiatio moderata, et sine saltu, proxime ad deambulationis moderatae laudes accedit: perspirabile enim coctum moderate expellit.

Nihil et hic addendum puto.

Additi ab auctore.

XXXIIII.

Vbi perspiratio in sanis deficit, exercitio sarcitur.

Deficit fere perspiratio in melancholicis, quorum pori exercitio aperiuntur.

XXXV.

A nimio exercitio fibrae fiunt durae, vnde senectus, quae est vniuersalis fibrarum durities: haec condensando meatus, calorem suffocat; mollities aperiendo, longaeuitatem facit.

Fibrae fiunt durae, quoniam nimio exercitio abraditur nutrimentum: sic animalcula fibrarum minus nutriuntur, et tandem moriuntur, id quod auctor putat per suffocationem caloris fieri: mollities autem fibrarum a nutrimento est.

XXXVI.

Qui vult diutissime iuuenilem faciem conseruare, caueat, ne sudet, vel nimium prae calore perspiret.

SECTIO VI.

DE VENERE.

APHORISMVS I.

NIMIA abstinentia a coitu, et nimius vsus, impediunt perspirationem, sed nimius vsus magis.

II.

Post coitum immoderatum quarta pars solitae perspirationis in pluribus prohiberi solet.

III.

Mala a nimio coitu orta mediate a prohibita perspiratione, immediate a laesis concoctricibus dependent.

IIII.

Cognoscitur coitum profecisse, si a sequenri somno nulla sentiatur lassitudo, nec vlla corporis mutatio facta sit in grauitate, vel leuitate.

Nam

Nam si sentiatur, spiritus uberius fuerunt profusi, quo ipso et pondus corporis erit mutatum.

V.

Diuturnae venereorum cogitationes modo grauius et modo leuius efficiunt corpus; grauius, si pleno, leuius, si vacua fiant stomacho.

Nempe istis cogitationibus, spiritus diriguntur ad partes genitales, et ab officinis fermentationis et perspirationis auertuntur, sic relictis perspirandis, corpus redditur grauius; sin vacuo fiant stomacho quoniam cum magna laetitia sunt coniunctae, et haec in vniuersali emicatione mentis est posita, promouetur perspiratio, et corpus fit leuius.

VI.

Post nimium coitum cum muliere, quam maxime concupita, non sentitur illico lassitudo: animi enim consolatio iuuat tunc perspirationem cordis, et auget eius robur, unde in ipso, quod amittitur, promptius remittitur.

Non sentitur illico lassitudo, *propter eandem laetitiam et mentis emicationem.*

VII.

Propensi ad coitum si temperent libidinem, illico succedit corporis agilitas, quia tales melius perspirant.

Credo et obseruari contrarium: auctoris obseruatio vera est de melancholicis, contrarium de cholericis obtinet, quorum corpuscula, suppresso coitu, nimis expanduntur, v. Praef. §. 9.

VIII.

Immoderatus coitus facit perspirare cruda, quae deinde carnes frigidas efficiunt.

VIIII.

Coitum non nocuisse, haec indicant: vrina aeque cocta vt ante, corporis agilitas, respiratio facilior, & idem fere corporis pondus perseuerans; eadem tamen seruata eorum, quae ingeruntur, quantitate et qualitate.

Recte se habent haec criteria: nam indicant statum hominis maxime naturalem.

X.

Praesens vulnus immoderati coitus est stomachi refrigeratio; futurum, prohibita perspiratio, vnde facile fiunt palpitationes in superciliis et artubus, et deinde in membris obtinentibus principatum.

XI.

Coitus in aestate magis nocet, non quia corpus magis perspirat, sed quia coctio, cum sit minor, deperditum difficilius resarcitur.

Quoniam hoc tempore etiam laudabilia, maxime si coitus sit immoderatior, exsoluuntur corpuscula.

XII.

In actu venereo multum crudi perspiratur, et si diu duret, cruda transferuntur a centro ad corporis ambitum, fiunt obstructiones, et inde aluus supprimitur.

XIII.

Quanto quis maiori coeundi cupiditate conflagrat, tanto eius vsus immoderatus minus laedit.

Quanto enim maior fuit cupiditas, tanto maior fuit et spirituum et seminis vbertas.

XIIII.

Coitus immoderati detrimentum praecipue manifestatur post somnum sequentem; tunc enim ex staticis experimentis cognoscitur, perspirationem esse impeditam, et cibum esse male digestum, nec non stomachum valde laesum.

XV.

Coitus laedere solet primam coctionem, primo diminuendo perspirationis promptitudinem, deinde in crudam qualitatem conuertendo cibum.

XVI.

Qui coitu vtitur, et sperma non emittit, minus debilitatur. Itidem si die sequenti vtatur, et emittat quod die praecedenti fuit praeparatum, minus debilitatur.

Scilicet qui sperma non emittit, tot spiritus non profundit.

XVII.

Illi, qui coeundo sperma ex studio non emittunt, in tumorem testiculorum facile incidunt: sperma enim est imperspirabile.

Coitus nempe allicit corpuscula seminalia ad testes, quibus si non pateat ingressus ad vesiculas, stagnant in testibus, expandunt, et facile tumorem inducunt.

XVIII.

Coitus immoderatus post stomachum laedit magis oculos.

XVIIII.

Coitus immoderatus laedit visionem, quia ab oculis subducit maximam spirituum copiam; inde

tunicae oculorum praedurae et rugoſae, necnon meatus minus praevii redduntur.

XX.

A diminuta perſpiratione fibrae tunicarum oculorum opaciores; inde viſio fit per ſpatia perexigua, qualia ſunt in cancellis: Specilla vniunt obiecta in cuſpidem, vt diſtincte per vnum ſolum ſpatium videatur.

XXI.

A coitu immoderato diminuitur calor naturalis; a diminuto calore diminuta perſpiratio; a diminuta perſpiratione flatus et palpitatio.

Hi effectus omnes, quod facile apparet, debentur exhauſtis ſpiritibus animalibus.

XXII.

Coitus immoderatus poſtulat cibos paucos, et boni nutrimenti.

Cibos paucos: *vt fermentatio tanto fiat intenſior, et nobiliora corpuſcula, ſeminalia puta, euoluantur:* boni nutrimenti, *quales ſunt oſſium medullae, nobilioribus corpuſculis, ad reparandum ſemen, aptis praeditae.*

XXIII.

Coitus calefacit iecur et renes, quia excitatus calor minus exhalat: refrigerat vero ſtomachum, cerebrum et cor, quia per meatus patentiores excitatus omnino, et proprius aliqua ex parte propterea roſoluitur.

XXIIII.

Hinc coitus immoderatus in hepate bilem, in reni-

renibus nephriticum affectum, in stomacho crudum succum, in cerebro catarrhum, et in corde palpitationem et syncopen generat.

XXV.

Edulia post nimium coitum si flatus gignant, vt ostreacea et mustum, perniciosa: impediunt enim, ne ad consuetum pondus corpora reducantur.

Nam si flatus gignantur, fermentatio vel iusto est remissior, vel intensior, et quoniam hic sumitur coitus nimius, necessario remissior, perniciositas itaque per se patet.

XXVI.

Macilentis magis nocet coitus, quia magis calefiunt et magis refrigerantur.

Hi macilenti sunt melancholici, qui magis refrigerantur, quoniam spiritus, seu particulae, eorum sunt ignobiliores, et adeo ad generandum calorem ineptiores; sed ei magis calefiunt, quoniam bullulae eorum sunt nobiliores, quae si satis infarciantur (coitus agitatione) particulis radiantibus, eximium calorem sustinent.

XXVII.

Coitus immoderatus illicio maxime leue efficit corpus, quamuis deinde perspirationem prohibeat: est enim vehemens corporis et animi motus; corporis, quia omnia membra conquassantur: animi, quia resoluitur, quod colligat animum corpori, spiritus scilicet vitalis.

Leue efficit corpus: *propter vehementem animi, corporisque motum, quo et nutritia exoluuntur corpuscula:* prospirationem dein prohibet, *quoniam ob defectum spirituum animalium et fermentatio languet,*

guet, et digestio. *Quantum ad assertionem, quod* spiritus vitalis colliget animum corpori, *malim dicere, quod spiritus vterque colliget animum corpori, scilicet spiritus vitalis animam; animalis mentem.*

XXVIII.

Si post coitum somnus laborem facit, ex coitu maior facta est oblatio, quam ex somno facta sit vitalis spiritus additio.

Rectissime et habet hic aphorismus, id saltem adiecerim: somno non fieri solum additionem, spiritus vitalis, sed et corpusculorum humoralium.

XXVIIII.

Post nimium coitus vsum, somnus trahit cruda ad cor: vnde languor, prohibita perspiratio, ponderis augmentum.

Somnus trahit cruda ad cor: *quia enim coitus fuit nimius, spiritus animales fuerunt dissipati, adeoque digestio non potuit perfici, hinc est fluidorum cruditas: trahuntur ista cruda ad cor, sanguinis circulatione:* prohibetur perspiratio, *quoniam nisi digesta haud perspirantur, sublata perspiratione augetur pondus, aucto ponderi, succedit languor.*

XXX.

Senes ex vsu moderati coitus fiunt ponderosiores et frigidiores: iuuenes vero leuiores, et calidiores.

XXXI.

Coitus in iuuenibus, animalem, vitalem et naturalem facultatem roborat: animalem per motum expurgat, et sopitam excitat; naturalem per euacuationem superflui; et vitalem per laetitiam.

XXXII.

XXXII.

Cibus copiosior solito, post immoderatum coitum interimeret, nisi succederet aliqua ciborum corruptela.

Nempe corruptela concipienda est vt euacuata, alioquin et ipsa interimeret.

XXXIII.

Dum est coeundum, parum vel nihil comedendum, dum est comedendum, parum vel nihil coeundum.

Quia nempe tum ad coitum, tum ad fermentationem, cibi potusque, plures requiruntur spiritus animales.

XXXIIII.

Si post coitus excessum nulla persentitur lassitudo, malum id, perinde ac in phreneticis, fit ab incensis spiritibus, qui exiccando, breui spatio, roborant neruos et tendines, sed paulo post imminuitur spirituum generatio; et vires derepente cadunt.

Per spiritus incensos intelligendi sunt vitales particulis radiantibus, ad igneam vsque naturam impraegnati: hi propter ignem conceptum, perinde ac in phrenesi, circumquaque propellunt spiritus animales, vnde est falsus virium sensus; quod vero exiccent, et exiccando roborent neruos, id quidem mihi non fit verosimile.

Additi ab Auctore.

XXXV.

Coitus iuuat excitatus a natura: a mente, mentem et memoriam laedit,

A natura enim excitatus, vbertatem ſeminis et ſpirituum indicat, a mente, defectum.

XXXVI.

In debili ob coitum augetur corporis pondus quia minus perſpirat.

Veram puto et obſeruationem, et rationem.

XXXVII.

Coitus importunus impedit perſpiratum, quia diminuit vires: vnde corpus fit maioris ponderis, etſi ſequatur alui fluor.

Hic quoque aphor. eodem ſe habet modo.

XXXVIII.

Nimius coitus calefaciendo et exiccando magnam iacturam facit: ſi vero inſenſibili perſpiratione remittatur caliditas, et alimento ſiccitas, nullam.

Perſpiratione remittitur caliditas, dum corpuſcula ſeminalia incandeſcentia exhalantur.

XXXVIIII.

Corporis agitatio in coeundo, inſtar canum, magis nocet quam ſeminis emiſſio: haec ſolum viſcera, illa omnes neruos et viſcera defatigat.

Nam ſemen corpori ſuo nullas ſuppeditat vires: erectio fit a ſanguine, non a ſpiritibus: eiaculatio fit ab animalculis veſicularum ſeminalium, quae mediocri ſpiritu incitari poſſunt; at agitatio iſta magnam copiam requirit.

XXXX.

Vſus coitus a cibo, et ſtando, laedit: a cibo, viſcerum officia diuertit: ſtando muſculos et eorum vtilem perſpiratum diminuit.

XXXXI.

Post motum, coitus insalubris; post cibum, non ita; post somnum saluberrimus.

Motus enim noxa, noui motus noxa augetur; cibus tot spiritus non requirit, ac violentus motus; somnus spirituum ac seminis abundantiam conciliat.

XXXXII.

Coitus calefacit iecur, et refrigerat stomachum; a stomacho, crudus succus; a iecore, bilis: vnde porracea, et oris morsus. Remedio est victus tenuis et libera perspiratio.

SECTIO VII.

DE ANIMI AFFECTIBVS.

APHORISMVS I.

INTER affectus animi, ira et pericharia, corpora efficiunt leuiora, timor et moestitia grauiora: ceteri vero affectus, vt his participantes, operantur.

II.

Moerore et timore perspirat leuius, ponderosius vero relinquitur; laetitia et ira vtrumque (sc, perspiratur.)

Leuius perspiratur, quoniam ista perspiratio fit contractione humorum, vt adeo perspiranda ista debeant valde esse expansa, adeoque leuia: ponderosius autem est id, quod minus est expansum, et id quidem

dem hac contractione exhalari nequit: laetitia et ira expandunt fluida, adeoque corpuscula ignobiliora rumpunt, nobiliora exoluunt.

III.

Hinc timentes et moerentes facile obstructiones, partium duritiem, et affectus hypochondriacos patiuntur.

Omnino hic ex praecedente aphorismo sequitur.

IIII.

Qui ira vel laetitia afficiuntur, nullam in itinere defatigationem persentiunt; eorum enim corpora facile crassum perspirabile exhalant: quod non accidit, dum moerore vel timore vexantur.

V.

Perspirabile ponderosum plus iusto retentum ad moestitiam et timorem: leue vero ad laetitiam vel iram disponit.

Ponderosum neruos grauat, hinc fit, vt spiritus remoretur, quo ipso moestitia et timor inducitur: vt verum sit, quod de leui asserit noster intelligendi sunt spiritus animales.

VI.

Nihil magis reddit liberam perspirationem, quam animi consolatio.

Animi enim consolatio absoluitur emicatione mentis, qua spiritus per vniuersum corpus proferuntur.

VII.

Moestitia et timore facile membra, humore referta, durescunt.

Ratio latet in aphor. II.

VIII.

VIII.

Moeſtitia et timor impediunt perſpirationem craſſiorem excrementorum perſpirabilium: et perſpiratio impedita a quacunque cauſa moeſtitiam et timorem facit.

De primo huius aphor. membro vid. aph. II. de altero aph. V.

VIIII.

Moeſtitia, ſi diu duret, carnes frigidas facit: impedit enim, ne perſpirabilium craſſa et frigida portio exhalet.

Recta obſeruatio, recta etiam ratio.

X.

Hinc febris, quae poſt longam moeſtitiam ſuboritur, ſudores frigidos, et vt plurimum lethales molitur.

Sudores iſti ſunt ex generatorum numero, qui omnes ſunt frigidi.

XI.

Acrimonia perſpirabilis retenti ob moeſtitiam commode aufertur a pericharia; funduntur enim humores ſuaues, et deinde corpore pondus et acrimonia tolluntur.

Quia nempe contraria contrariis curantur.

XII.

Ira et ſpes auferunt timorem, et laetitia moeſtitiam: paſſio enim animi non medicinis, ſed alia paſſione contraria ſuperatur; contraria enim ſub eodem genere.

Ira enim, spes, laetitia, in emicatione mentis sunt posita, timor et moestitia in remicatione.

XIII.

Non implicat, perspirabile melancholicorum retentum esse frigidum, et aere seu calidum, tale est iecur hydropicorum febricitantium; frigidum videlicet respectu caloris naturalis, calidum respectu aduentitii.

Recte sic contradicit Galenicae cuidam hypothesi: recte etiam tale perspirabile melancholicis tribuit.

XIIII.

Morbi a melancholia, et ab aere caenoso, in hoc conueniunt, quod immediate oriantur a crassitudine perspirabilium retentorum: moestitia enim intrinsecus impedit, ne exeat crassum: aer caenosus, extrinsecus.

Omnino sic conueniunt.

XV.

Qui eunt cubitum cum moestitia, noctu minus perspirant; atque die sequenti corpora eorum conseruantur solito ponderosiora.

XVI.

In meditationibus venereis cum moestitia, excrementorum perspirabilium portio crassa retinetur: quae euolante tenuiore, adhuc crassior et frigidior fit: haec si colligatur, fere inuincibilem, inducit frigiditatem in capite, palpitationem curatu difficilem in corde, vel aliis membris.

Hoc idem quaelibet facit moestitia, vid. aph. II.

XVII.

Melancholia duplici via ſuperatur, vel libera perſpiratione, vel aliqua continua animi conſolatione.

Credo libera perſpiratione ſolui melancholiam, an vero ſine conſolatione animi, ſolis medicamentis, obtineri iſta perſpiratio poſſit, dubito.

XVIII.

Si poſt moeſtitiam corpora fiant leuiora, quam poſt laetitiam, id ex neceſſitate fit, vel ob minorem ciborum quantitatem, vel ob eorum qualitatem magis tranſpirabilem.

Caeteris paribus, fieri nunquam poteſt, vt poſt moeſtitiam corpora leuiora fiant quam poſt laetitiam.

XVIIII.

Animi conſolatio, quacunque de cauſa fiat, aperit meatus, et largam perſpirationem facit.

Nam animi conſolatio emicatione mentis abſoluitur: hoc emicante ſpiritus proferuntur ad vniuerſum corpus: hi prolati aperiunt meatus, quibus apertis, vel lenis perſpiratio procedit.

XX.

Si poſt iram ſtatim ſequatur animi conſolatio, vel vice verſa, corpora data paritate eorum, quae, ingeruntur, die ſequenti fiunt leuiora, quam ſi ſola ira vel laetitia perſeueraret.

Ira enim perſpirationem gignit particularem, eorum maxime artuum, ad quos ira ſpiritus direxit; conſolatione autem animi, perſpiratio fit vniuerſalis.

XXI.

Sicut magna aliqua voluptas aufertur per exiguam ſpermatis euacuationem perſpirabilium, poſſunt diminui et auferri.

Videtur eſſe paralogiſmus ſimilitudinis; namquicquid perſpiret iratus, vindictae cupidus, deſperatus, inde forſan minuentur vires, non animi affectus.

XX.

Timor et moeſtitia, vt ex ſtaticis colligitur, per euacuationem excrementorum craſſiorum perſpirabilium; ira et pericharia, per tenuium, auferuntur.

Per tenuia iſta perſpirabilia intelligendi ſunt ſpiritus animales: ſic vero non tam minuitur affectus, quam vires ad affectus executionem requiſitae: ipſius enim affectus cauſa cogitatio quaedam eſt, non materia perſpirabilis aut euacuanda, quod in libidine contingit.

XXIII.

Si quis ſine cauſa ſentiat ſe hilarem, id a magis aperta perſpiratione ſit, et eius corpus die ſequenti minoris ponderis inuenitur.

Omnino, et hilaritas illa eſt a promtitudine corporis ad motum, quae eſt a leuitate.

XXIIII.

Laetitia moderata inſenſibilier euacuat ſolum ſuperfluum; immoderata ſuperfluum et vtile.

Laetitia moderata ſpiritus aequabiliter propelluntur ad omnes partes, laetitia vero immoderata ſpiritus prodiguntur ad certas partes, v. g. amico deſideratiſſimo inſperate viſo, ad oſculandum, amplecten-

ctendum; quo ipso fit, vt fluidia istarum partium immodice expandantur, et superfluum aeque ac vtile exoluatur.

XXV.

Moderata iuuat coctrices facultates: natura enim non grauata, superfluo longe melius, suorum officiorum munera explet.

Moderata laetitia iuuat coctrices facultates, *quoniam spiritus plus quidem solito, aequabiliter tamen, diriguntur ad coctrices officinas, ventriculum, et glandulas.*

XXVI.

Improuisum gaudium magis nocet, quam praeuisum: non enim solum mouet exhalationem excrementorum tertiae coctionis, verum etiam spirituum vitalium; praeuisum vero excrementorum tantum.

Hic aphorismus insistit fundamento aphor. XXIIII.

XXVII

Laetitia et ira auferunt e corpore, quod ponderat et leuitat; moestitia et timor solum quod ponderat vero, relinquitur.

Hic aphor. conuenit cum aphor. XXII.

XXVIII.

Laetitia perseuerans per multos dies somnum impedit, et vires dissoluit.

XXVIIII.

Si quis post moderatam laetitiam sentiat se leuiorem, id non oritur principaliter a totius eua-

cuatione, ſed a cordis et cerebri, vbi quod euacuatur, eſt mole minimum, et virtute maximum.

Quoniam anima excernit, non mens, mentis autem effectus eſt laetitia, malim iſtam laeuitatem ab euacuatione totius, quam cordis et cerebri arceſſere.

XXX.

Edulia, quae aperiunt, gaudium, quae vero impediunt perſpirationem, moeſtitiam mouent.

Si de aperientibus perſpirationem in genere dicat, veriſſimum eſt, ſuccedente perſpiratione, animum fieri laetum ac ſecurum; neque enim ſuccedit perſpiratio, niſi ante ſucceſſerit et fermentatio et digeſtio: his vero vtrisque parantur ſpiritus animales, quibus vbertim praeſentibus animus gaudet.

XXXI.

Selinum, et caeterea aperientia, gaudium; legumina, carnes pingues, et caetera incraſſantia, et ſtatim replentia meatuum cauitates, moeſtitiam inducunt.

Nulla medicamenta ſunt, quae conſtans vel gaudium efficiant, vel triſtitiam: ſed quaecunque ventriculi fermentationem et glandularum digeſtionem in ordinem redigunt, ea vero ſunt, quae ſpiritus ſuppeditant, et ſic gaudium praeſtant; quae contrarium faciunt, moeſtitiam. Nulla vero prorſus ſunt medicamenta, quae non, cum alteri inſigniter proſint, alteri vehementer noceant.

XXXII.

Si euacuenter cauitates meatuum, et deinde ſtatim repleantur, recte dixit Hipp. malas animi paſſiones fieri.

Si

Si nempe repleantur incongruis humoribus, quod vt plurimum fieri solet.

XXXIII.

Quibus praedominatur ira, exercitium immoderatum valde nocet; citissime enim illorum meatus fiunt caui, et magno impetu replentur: Vnde Hipp. in biliosis frictiones et palaestram vituperat.

XXXIIII.

In otioso corpore et animo, meatus non redduntur caui nec malae animi passiones fiunt.

Neque enim hoc statu prodiguntur spiritus animales, quorum praesentia semper laetatur mens nostra.

XXXV.

Corpus quiescens magis perspirat, et minoris ponderis fit si animo vehementer agitetur, quam si celerrime corpus moueatur, animo permanente otioso.

XXXVI.

Mutatio corporis diutius alterat animum, quam ipsum corpus.

Quoniam anima et mens, vt corpori consulatur, vel cum amissione gaudii sui, propellunt spiritus, qui si hactenus defecerint et corpori et animo, suppetantque iterum mediocriter, corpus conualescit, animo adhuc non satis securo.

XXXVII.

Passiones animi versantur circa internum subiectum, quod magis mouet, quam mouetur, quippe mole minimum et virtute maximum, ad instar semi-

seminis; quodque vario modo dispositum perspirationis, seu grauitatis et leuitatis, est origo.

Istud Mole minimum, virtute maximum, *sunt spiritus vterque, vitalis et animalis, quorum hic cum sit ipsum elementum, alter vero corpusculum primo ex elementis constitutum, patet, spiritum animalem, ad subiectum eius si respicias, mole esse minimum, facultatem vero si consideres, maximum: nulla enim vis in corporibus esse potest, cuius adaequata causa non sit in elementis: spiritus vitalis tum ratione subiecti, tum ratione virtutis, elemento est proximus.*

XXXVIII.

Corpora, quae perspirant plus solito, non propter motum corporis, sed propter vehementem aliquem motum animi, maiori cum difficultate ad solitam et salubrem perspirationem reducuntur.

Maiori cum difficultate reducuntur haec corpora, *quoniam in motu corporis, motus mentis mediocris est, et qui non nisi mediocriter spiritus e neruis effert; hic vero supponitur vehemens animi motus, qui longe plures prodigit spiritus animales; hi vero vel serius restituuntur, vel antequam iustum aequilibrium fuit obtentum, vltro citroque.*

XXXVIIII.

Magis nocet nimius animi affectus, quam nimius corporis motus.

Plures enim spiritus euibrat affectus animi, qua motus corporis.

XXXX.

Corpus marcesceret, et otio periret, sine ani motu: sed non vice versa.

XXXXI.

XXXXI.

Motus vehemens animi differt a motu vehementi corporis, hic quiete et ſomno: ille nec quiete nec ſomno ceſſat.

Motus animi eſt ab idea, motus corporis a motu animi: itaque cum animus valet, corpus ſemper quieſcet: animus enim impellit; at cum animus volet quieſcere, non prius id poterit, niſi fugata idea, quam cum animus fugare nequeat, ratio fuget, neceſſe eſt.

XXXXII.

Qui vehementer ludo lucrari cupiunt, non ludant; quia ſi ſemper vicerint, ob perichariam ducunt noctes inſomnes, et tandem coctorum perſpirabilium exhalationem amittent.

Eleganter demonſtrat: luſores nihil nunquam lucrari poſſe. Nam ſi lucrantur pecuniam (ob perichariam) perdunt ſomnum, hinc corporis vigorem, quem etſi periiſſe haud ſtatim ſentiunt, periit tamen reuera; ſin perdant pecuniam, iterum nihil lucrantur.

XXXXIII.

Victoria moderata ſalubrior, quam glorioſa.

Hoc et phyſice et moraliter verum eſt.

XXXXIIII.

Studium in affectuum animi mutatione diutius toleratur, quam ſine affectuum mutatione; perſpiratio enim fit moderatior et ſalubrior.

Nam qui ſine omni affectu agit, ſine ſerio ſine agit: qui ſtudet vires conſumit, nemo autem has ſine fine vult impendere: quod de mutatione affectuum habet, maxime valet de voluptuoſis.

XXXXV.

Studium abſque omni affectu vix horam perſeuerat; cum vnico affectu vix quatuor horas cum affectuum mutatione, vt in ludo alearum accidit (in quo modo gaudium ob lucrum, modo moeſtitiam ob damnum experiuntur) die noctuque perſeuerare poteſt.

XXXXVI.

In omni ſtudio perennis triſtitia bonam cordis conſtitutionem euertit, et exceſſus laetitiae ſomnum impedit; omne enim nimium naturae inimicum.

Et ſtudium conſumit vires, et triſtitia a partibus abſtrahit: ſic duplici modo affligitur fermentatio et digeſtio.

XXXXVII.

Nunc hilares, nunc moeſti, nunc iracundi, nunc timidi, perſpirationem magis ſalutarem habent, quam qui unico, licet bono, ſemper gaudeant affectu.

XXXXVIII.

Laetitia diaſtolem et ſyſtolem efficit faciliores: moeror et moeſtitia difficiliores.

Laetitia enim in emicatione mentis eſt poſita, qua ſpiritus non ſolum directe per neruos mentis, ſed et lateraliter ad neruos animae emittuntur, quo ipſo dum anima ſua ſyſtole et diaſtole efficit ſyſtolen atque diaſtolen cordis, haec propter uberiores ſpiritus facilius procedit: contraria ratio eſt moeſtitiae.

F I N I S.

MEDICINA ACCADE 297